

SÖÐUR

NR. 47

TÄHELEPANUKS „SÕDURI“ LUGEJAILE

Tellimine 1933. a. peale on avatud.
„SÕDURI“ tellimishind terve aasta peale — Kr. 6.—

SOODUSTUSI

VÄEOSADE (ASUTISTE) KAUDU AASTA PEALE TELLIJAJALE :

- Tellimise hinna tasumine 6 kuu jooksul võrdseis osis — kuus 1 kr.
- Õigused kaasandeile (kavatsusel on kaasandena anda raamatuid eri-küsimuste kohta ja esmakordselt 1. numbriga „1933. a. sõduri taskukalender“ kv. vajalike õiendusega).
- Väeosade reservlasile (ohvitseridele, allohvitseridele) 10 % hinnaalandus.

On soovitatav, et ka väeosad (asutised) omalt poolt teeksid soodustusi neile reservlasile, kelledele teeb ehk raskusi „Sõduri“ tellimine.

„Sõdurit“ tellib ning loeb

iga ohvitser, allohvitser ja sõdur maa-, mere- ja õhuväes, piirivalves ja kaitseliidus, kui ka iga reservlane.

Elteade:

1933. aastal lahendatakse „Sõduri“ veergudel taktikalisi ülesandeid üksikvõitleja, jao, rühma ja kompani järkudele iga väeliigi alal.

Sõdurliku tervitusiga

„Sõduri“ toimetuse.

2. jalaväerügemendi 15. aastapäevaks.

21. novembril saab meie 2. jalaväerügement 15 aastat vanaks. Põlvenedes meie omariikluse rajamise raskemast algajast, 2. jalaväerügement sirgus ja kasvas üheks meie paremaks lahinguväeosaks Vabadusesõja lahinguväljadel. Sellest jutustavad Aidu, Petseri, Vastseliina, Munamäe verised lahingud.

Järgnenud rahuaegses töös 2. jalaväerügement on kannud edasi kõiki neid ide-aale, mis teda tiivustasid tooma ohvreid Vabadusesõjaski. Vankumatus tahtmises olla valvel oma kodumaa vabaduse ja iseseisvuse eest, rügement oma õppe- ja kasvatus-tööga on pannud selleks kindla aluse ka oma noorem põlvkonna võitlejate peres.

Suurpäeva puhul „Sõdur“ soovib rügemendi järeltulijale, 2. üks. jalaväepataljonile ja tema lugupeetud juhile major V. Saarsenile õnne ja edu oma ülesannete täitmisel.

11. ja 18. november meie liiduriigi suurpäevad.

Iseseisvuse saavutamine Lätis.

Tee iseseisvusele on olnud ka meie naaberlätlastel väga okkiline ja raske. Oma geopolitilise asendi tõttu Lätti on olnud väga tihti sõja tallermaaks. Esimesteks sissetungijateks olid vanad vikingid. Siis tulid sakslased ja venelased. Poola ajajärgul 20 aastat laostasid Lätti Joan Julma sõjaväed. Sellele järgnesid Rootsi valitsuse aegsed sõjad. Ka Napoleoni sõjaretk Moskva suundus üle Kuramaa. Maailmasõda nõudis Lättilt ränku ohvreid. Vene vägede taganemisel Kuramaalt sunniti ka kohalikke elanikke kogu oma varandusega evakueeruma. Nii valgusid sajadtuhanded lätlased võõrsile, kannatades rasket sõjapõgeniku-elu.

Mõtted vabadusest ärkasid lätlasis ammu. Juba XIX sajandi keskel, suure läti rahvuselase Kr. Valdemarse õhutusel, noorlätlased nõudsid poliitilist üheõiguslust ja Balti parunnite eesõiguste kaotamist.

Maailmasõja puhkemisel mitmed läti avalikuelu tegelased seadsid omale ülesandeks, aidata vene vägedel sõjast väljuda võitjatenä, et seega Vene valitsuselt nõutada lätlasile teatud rahvuslikke õigusi. Selle eesmärgiga 1915. aastal asuti energiliselt vormeerima läti kütipataljone, kusjuures vastavas üleskutses esmakordselt avalikult väljendati arvamist, et rahvuslikud pataljonid võib olla saavad kergendama oma rahva saatust.

Vene revolutsioon tõi kaasa paremaid väljavaateid. Rahvuslik iseteadvus oli juba kõikjal maad võtmas. Hakati nõudma juba autonoomiat. Kuid Vene ajutine valitsus andis määruse vaid semstvo sisseseadmiseks Liivimaale, lubades sama edaspidi ka Kuramaale. Sellest oli näha, et lootused Vene vastutulelikkusele olid rajatud nõrgale alusele.

1917. aasta sügisel kõigest läti poliitilistest

Alberts Jēviesis

Lāti Vabariigi President ja Vabariigi relvastatud jõudude ülemjuhataja.

parteidest ja organisatsioonidest moodustati Lāti Rahvuslik Nōukogu, mis tuli kokku 16. novembril. Rahvuslik Nōukogu jätkas rahvusliku iseteadvuse arendamist. Oma sihtide taotlemiseks kutsuti ellu mitu osakonda ja komisiõni, millistest tähtsaim välisosakond, mille ülesandeks välisriikide tutvustamine Lätiga. Kuna Rahvuslik Nōukogu tegutses väljaspool Riia, siis Riia linnas moodustati n. n. 17^{ne} tegelase liit, mille ülesandeks samuti rahvuslike sihtide taotlemine. Nende kahe asutise tegevus andis häid tagajärgi. Rahval süvenes usk endasse. Välisosakonna delegaadid olid suutnud juba mitmel pool omale võita poolehoidjaid. 1918. a. novembril saadi Briti välisministrilt ametlik kiri, et Briti tunnistab Lātit de facto. See edu andis hoogu ja julgust edaspidiseks tegevuseks. Rahvuslik Nōukogu ühines 17^{ne} tegelase liiduga, moodustades Rahva Nōukogu, mis tuli kokku 17. nov. 1918. a.

18. novembril 1918. aastal Rahva Nōukogu kuulutas pidulikult välja Lāti iseseisvuse. Lāti riigi territooriumiks tunnistati need endised Vene kubermangude osad, kus elanikud lāti rahvusest.

Iseseisvuse väljakuulutamisega oli küll saavutatud kõrge eesmärk, mida nii kaua ihaldatud, kuid noorel vabariigil seisis ees raske katsumisaeg. Saksa okupatsioonivõim oli Lāti vihasemaks vaenlaseks. Ka lātlased ise ei avaldanud kuigi suurt üksmeelsust. 1918. a. detsembris kokkutulnud põllumeeste kongress, meile tuntud pastor N i e d r a ettepanekul, ei tunnistanud uut vabariiki ja 19. detsembril kommunist S t u t š k a kuulu-

Jindras Benikis

Lāti armee komandör.

tas Pihkvas välja Lāti sotsialistliku nōukogude vabariigi ning asus punaarmeeaga Lātit vallutama.

Edaspidine sündmustik on meile teada. Lāti võitis Vabadusesõjas kõik oma vaenlased ja noor vabariik võib oma hällipäeval julgesti vaadata tulevikku.

Poola armee algus.

„Sõdurile“ kirjutanud

Kolonelleitnant dipl. KS Andrei Liebich, Poola sõjaväeline atašee Eestis.

Uuestisündinud Poolas 11. nov. on üheks suuremaks pühaks 3. mai kõrval. See on päev, mis sümboliseerib meie lõplikku vabanemist võõra ikke alt 1918. a.

Vabanemine sündis maruhool: peaaegu paljakäsi kihutati põlatud okupatsioonivõimude 11. nov. 1918. a. pealinnast välja; sisesünnimuseks oli, et ennastsalgavalt koondasid endid kõige patriootlikumad ja ohvri-meelsemad poliitikud ja sõjaväelased komandant Josef Pilsudski isiku ümber, kes 10. nov. oli jõudnud tagasi Magdeburgi vanglast.

Nende ebaharilikult raskete tingimuste kohta, millistes marssal Pilsudski algas oma tööd ajal, kui kõikidel Poola piiridel leegitses sõjatuli, leiavad lugejad andmeid teisalt. Käesoleva kirjutise tagasihoidlikes raamidest luban endale juhtida eesti kolleegide tähelepanu tähtsamatele raskustele, mis tulid ületada sõjaväe organiseerimisel. Need raskused peituvad Poola armee mitmekesisuses isiklikus elemendis.

Allpool lühike ülevaade sellest küsimusest. Röövliku jaotuse tagajärjel (1772, 1792, 1795 ja 1815) poola rahvas Maailmasõja puhkemisel oli asetatud selle tõsiasja ette, et tuli hakata tapma vennal venda, olles jaotatud vallutajate kolmes armees.

Vastavalt statistika andmetele poolakaid oli nendes armees üle kahe miljoni, ainult saksa armees oli kuni 700.000 meest.

Vaatamata traagilisele tõelikkusele, poola seltskond, vähemalt ta parem osa, ei kaotanud usku, teades ja aimates, et pole teist teed iseseisvuse suure ideaali teostamiseks, kui tee, mis kaetud verega. Selle mõtte on jäädvustanud Mickiewicz'i prohvetlikkus juba 1832. aastal oma raamatus (Księga Pięciu Polaków), kus ette nähakse, et Poola tõuseb surnuist kõige suurema Maailmasõja varemeil.

Loomulik, et ainult „ootamine“ ei võinud olla küllaldaseks selle etteõeldud ime teostamiseks. Isamaalikult mõtleb poola noorsugu püüdis isetegevusele, oma relvastatud jõu loomisele. Sellele noorsoole oli ükskõik, millistes tingimustes või kus seda saaks teostada. Oli tarvis vastu seada oma organiseeritud ja koondatud jõud, et vähemalt sümboliseerida viia maailma veendumiseni, et „veel pole Poola hukkunud...“ Selle oma

relvastumise mõttest, võttes aluseks iseseisvuse ideed, ongi välja kasvanud komandant Josef Pilsudski leegionid.

Nende tekkimise asukohaks on endine Poola maaala, mis jaotamisel osaks saanud Austriale, kus olukord oma liberaalsuse tõttu oli enam-vähem soodus. Juba 1906. a. alates kestsid seal sõjaväelise ilmega tööd küttide ühingutes ja Poola küttide meeskondades. Nende jõupingutustest ja vaevast kerkiavad leegionid, kes esimestena pärast 50 aastat, mis lahutab Poola viimast vastuhakkamist 1914. aastast, 6. aug. 1914. a. astuvad relvastatult välja tegevuseväljale, et ohvri-meelselt võidelda Poola eest, mitte aga võõra asja eest. Esimene löök Venemaa vastu oli komandant Pilsudski plaanis ainult järjekorra küsimus ja ei tähenda mingil juhul seda, et taheti kestvalt toetuda ainult keskriikidele.

„Poola küsimus,“ — mõni kuu enne sõda kirjutab Vaclaw Sieroszewski, kes oli komandandi üks lähemaid kaastöölisi, — „saab rahuldavalt lahendatud sel õnnelikul juhul, kui Saksamaa lööb Venemaad ja ise saab lüüa Prantsusmaalt.“

Pilsudski nägi ette — seda näitab rida dokumente, — et Venemaa, vaatamata oma stuurusele ja mitmemiljonilisele sõjaväele, variseb kokku kõige kiiremini. Siis, panes liikvele need massid, kes elavad Venemaa poolt vallutatud suuremal maaalal, tuleb küsimusele vastuhakkamine teistele vallutajatele.

Sündmuste käik vastab täpsalt nendele ettenägemustele.

1914.—1916. a. on kangelaslike lahingute aastateks Venemaaga ja ühtlasi ajajärguks „poola hingede äratamiseks“ ja nende juhtimiseks iseseisvuse suunas. 1917. aasta, mil Venemaa löödud, on murranguaastaks: vaatamata aktile 5. novembrist 1916, millega Poolale anti fiktiivne iseseisvus, juulikuus 1917 areneb vahetult konfliktini järgmise vande pärast: „Truudus vennasrelvadele Saksa ja Austria-Ungari sõjaväes ja nendega liidusolevate riikidega.“

Suur enamus Leegionäride rügementidest keeldub seda vannet andmast, vastavalt oma juhi ideoloogiale, määrates seega endid ise kontsentratsioonilaagritesse; komandant Pilsudski koos oma staabi ülemaga, praeguse

armeeinspektori kindral Kasimir Sosukowskiga vangistati ja saadeti Saksamaale.

Leegionide formatsioonest jääb järele kindral Halleri 2. brigaad, kuid kes peale Austria poolt Bresti rahu allakirjutamist ruttab tervikuna Vene territooriumile, otsides sidet nende poola korpustega, kes vastu hakkamisel Idas. Lõpuks jäävad kohale väikesearvulised osad, kes alluvad Poolas asuva Saksa okupatsiooni kubernerile kui ülemjuhatajale.

Peale nende avalikkude jõudude teotseb ja kõveneb Poola maaaladel sõjaväeline organisatsioon imponeerival arvul — ligi 50.000 inimest.

Rööbiti leegionide aktsioonile, alguses küll vähemal ulatusel, näeme terve rea sõjaväeliste organisatsioonide algust. Liialdamata peab ütleva, et tervel maakeral, kuhu vähegi koondunud poolakaid, on ka ärrganud idee oma relvastatud jõu loomiseks.

Juba 1914. a. on seda märgata nende poolasooist sõjaväelaste hulgas, kes võitlesid vene sõjaväes. Tekib n. n. „Pulawski Leegion“, kes oma ilmelt toetub vene ratnikute organisatsioonile. See aktsioon areneb visalt, tänu igasugustele vene tõketele. Verises lahingus Pakoslavi ja Mihailovi all, kindlustab see leegion omale olemasolu õiguse. 1915. a. tekib Poola Küttide Brigaad, kes lühikese aja jooksul omab juba 4 üksikut pataljoni. See on Ukrainas 1917. a. esimestel kuudel vormeeritud diviisi aluseks.

Vene revolutsioon avab uued võimalused organiseerimiseks. See väljendub kohe kolme poola korpuse vastuhakkamises. Loomulik, et üldtuntud Vene revolutsiooni kaos ja vene armee lagunemine ei võimaldanud edukat organiseerimistööd. Idas poola formatsioonidel puudus komandant Pilsudski taoline juht. Need, keda saatus etteotsa tõstis, olid võimetud täitma seda üle inimliku jõu käivat ülesannet.

Vaatamata hiilgavatele episoodidele (mitmed võidud enamlaste üle) polnud nende Ida formatsioonidele määratud vahetult suuremat osa mängida. Ükski nendest Ida korpustest kui tervik ei suutnud püsida novembri murranguni, nad jäid vaid Poola ajalukku kui eluline tõendus poola rahvast. Kuid nendel on ka otsesed teened, nad aitasid tugevasti kaasa Poola armee loomisele 1918. aastal.

Prantsusmaal tekkis Poola esimene vabatahtlik väeosa, nimetusega „Bajonczycy“ (kuuludes välismaa 1-se rügemendi koosseisu) juba 1914. a., kohe pärast maailmasõja algust. Tema tähtsus on sümbolne. Poola

jõudude massiline organiseerimine Prantsusmaal algas 1917. a., Vene revolutsiooni ja Kerenski deklaratsiooni tulemusena, kes mõistis hukka Poola jagamise ja kinnitas Poola riigi iseseisvuse õigust. (Prantsuse presidendi dekreet 04. 06. 1917. a. Poola armee kui liidusõjaväe kujundamise Prantsusmaal.) See armee on terve maailma poolakate kaleidoskoop. Ülekaal on poolakatel, kes koondatud Prantsuse ja Itaalia vangilaagritest. Nendele valgud juurde vabatahtlikud Ameerikast, sundslikult kutsutud Inglismaalt ja Hollandist, poolakad 1918. aasta keskpaigast läänerindel võitlevatest vene brigaadidest ja lõpuks poola formatsioonide jäänused idast.

1918. a. aprillikuus on selle armee arv vaevalt 11.000 inimest, kuna novembrikuus on juba hästiorganiseeritud ja varustatud neli diviisi.

Neljaaastase sõja vältel oli tekkinud viis iseseisvat Poola sõjaväelist organisatsiooni: 1) Leegionid, 2) Poola sõjaväeline organisatsioon, 3) n. n. „Wehrmacht“, 4) Ida korpused,*) 5) Poola armee Prantsusmaal.

Siia juurde kuulus veel mitmekümnetuhandeline mass, mobiliseeritud vallutajate kolmest armeest, kes ühel või teisel põhjusel polnud läbi käinud „poolasuse filtrist“ enne 1918. aastat.

Liigne oleks juurde lisada, et vaatamata ühistele ideaalidele oli selle mitmekesise massi viimine ühise nimetuse alla väga delikaatne ja raske.

Seda võis teostada ainult suur autoriteet ja peab ütleva, et Poolale oli õnneks, et see autoriteet leidis marssal Pilsudski isikus, keda saatus meile saatnud. Kuid selle poollest on õnn veel suurem, et terve kümne põlve kestel oma ajaloolises arengus on olnud alati Poolal ohvrimeelseid sõdureid, kuid suuri riigimehi, kes oleksid mõistnud sundida sõnakuulmisele ja alalhoidma poola individuaalsust — võrdlemisi harvem.

Pööran tagasi teema juure. Isikuliste raskuste juures poola armee organiseerimisel 1918. a. peatusin kauem, olles arvamusel, et see küsimus on vähe tuntud, kuid väärib tähelepanu. Teised raskused, nagu relvastamine ja sõjaväe loomise fakt ise, sõdides ühel ja samal ajal mitmel rindel, on arusaamatud meie kolleegidele läänes, kuid eesti ja läti ohvitserid see ei imesta, sest et nad sama üle elanud oma riigis.

*) Kindral Zeligowski 4. diviis, kes peale pikemat rännakut Kuban—Odessa—Rumeenia, ainukesena 1919. a. pöördus vabanenud kodumaale relvastatult, siis 5. Siberi diviis j.n.e.

Siiski kinnitan teatud uhkusega, et vaatamata kindral Halleri armee kinnipidamisele Prantsusmaal, tekkis „mitte millestki“ poola armee. 10. jaan. 1919. a. oli tema koosseis: 100 pataljoni jalaväge, 80 patareid suur-tükiväge ja 70 eskadroni ratsaväge — kokku üle 110.000 mehe.

See oli ainult suure töö algus, mil meil ja ka teil oli ees veel rida tulekatseid, enne kui saavutati stabiilne rahu ja rahuliku arenemise võimalused.

11. nov. 1918. a., kui selle ohvrimeelse ja suure töö murdepunkt, saab kõikidel aegadel kinnitama poolakate südameid.

26. november — Leedu armee sünnipäev.

Panevežyse operatsioon 19.—24. 05. 19.

„Sõdurile“ kirjutanud Leedu major Gustaitis.

Panevežyse operatsioon on väikse või partisanisõja episood. Episood veristest heitlustest leedu iseseisvuse eest. Temaga algasid kavakindlamad tegevused punaarmee vastu. Mõnda üle passiivsusest aktiivsusele, kasvas usk nii juhtidel kui ka vabatahtlikele sõdureil oma jõusse, samuti kogu maarahval oma nooresse armeesse, Panevežyse vallutamise vabastati Radviliškis — Daugavpils raudteesuund. Rahvusliku sõltumatuse tunde normaalne võit kommunismi üle. See oli alus järgneva pealetungi operatsiooniks, mis vabastas osalt leedu ja osalt läti territooriumi.

*

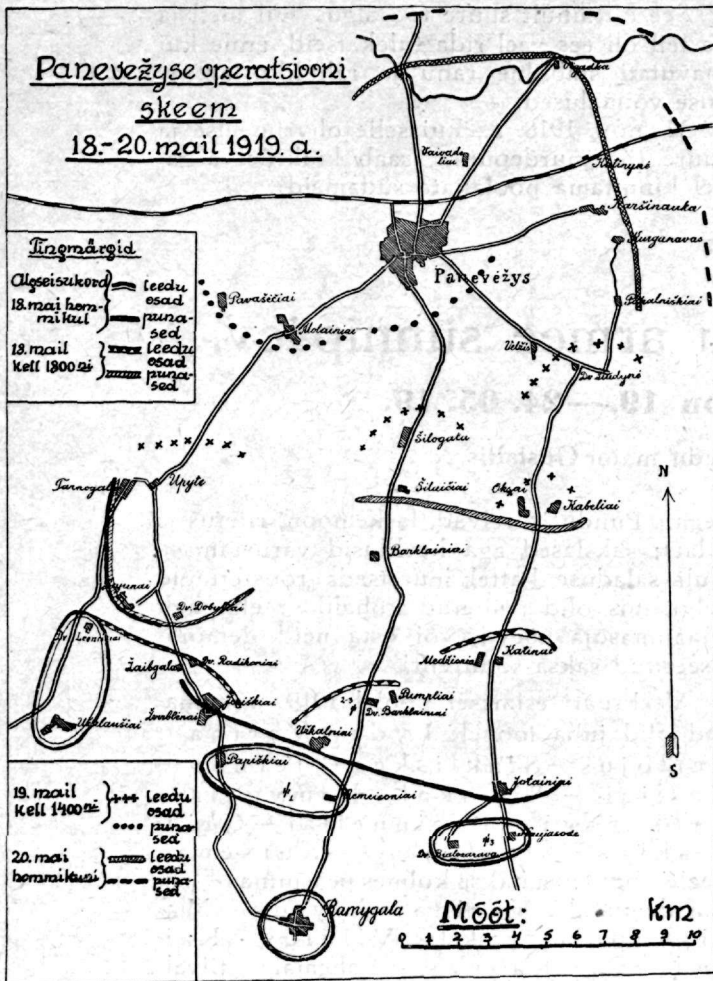
Sünnimusi Panevežyse operatsioonini. Kuigi Lietuvis Tautos Taryba 16. veebruaril 1918. a. kuulutas välja Vilnos Leedu iseseisvuse, ei tahtnud saksa okupatsioonivõimud mõeldagi Leedu armee vormeerimise loale. Asi ei paranenud ka pärast Brest-Litovski rahu, ega pärast sakslaste kokkuvarisemist lääne rindel. Sel ajal saksa armee, õõnestatud distsipliiniga, algas novembri lõpul 1918. a. tagasitõmbumist Saksaamaale, kuna tema jälgedes liikus punaarmee. Meie esimesed väiksearvulised vabatahtlikud ei suutnud pidada teda kinni meie etnograafilisel piiril, ning olid sunnitud jätma maha Vilno kogu ida territooriumiga, et kiiresti vormeeruda kaugemas seljataguses. Vormeerumise tsentrumideks oli valitud Alytus, Kaunas ja Kedainiai. Põhja-Leedus algasid vormeerimist iseseisvalt siinseal väikesed partisanisalgad, kuna raskendatud ühenduse tõttu keskvalitsusel oli võimatu luua sidet ääremaadega ning anda neile vajalikke juhendeid.

Saksa okupatsiooni võimud vaatasid uue armee vormeerimisele suure kahtlusega.

Puudusid relvad, laskemoon, riietus ja jalats; sakslased aga keeldusid varustamast. Tuli saladuse kattel muretseda roostetunud relvi, mis olid peidetud kohalikelt elanikelt Maailmasõja päevil, või osta neid demoraliseeritud saksa sõdureilt.

Veebruari esimesel poolel 1919. a. punased olid juba joonel: Lyda—Varina—Perlojus—Stakliskes—Jernas—Zaslai—Siesikai—Ramygala—Krekenava—Pocinneliai—Grinkiškis—Šianlénai—Kuršénai. Pealetungi teostatakse kolmes peasuunas—paremal tiival: Varina—Alytus—Marijampoli, keskel: Vilnius—Kaišėdorys—Kaunas, pahemal tiival: Panevežys'est ja Šiauliai'ist Kaunase peale. Veebruari keskel tehakse esimesi katseid vaenlase pealetungi seismapanemiseks. Alytuse, Jeznase ja Kedainiai raioonis lüüakse päris tõsiseid kohalikke lahinguid vaheldava eduga. Punaste pealetung raueb ajutiselt, kuna põhjas lüüakse ta isegi tagasi ning vabastatakse Kedainiai—Šiauliai raudtee. Märtsis ja aprillis omavad lahingud puht lokaalpartisanisõja iseloomu, kas üksikute külade haarangu eesmärgiga, või vaenlase käest relvastuse ja laskemoona saamiseks. Mai alul üksik Panevežyse pataljon (Atskiras Panevežio pataljonas) koos sakslastega või koguni iseseisvalt arendab aktiivsemat tegevust Kedainiai baasist. Üksikud retked teostatakse vahet punaste sügavamasse seljatagusesse. Noor armee kasvab ja tugevneb.

Panevežyse operatsioon. 6. mail määratakse armee ülemjuhatajaks kindral Žukanskas. Sel ajal koosneb armee juba kahest jalaväerügemendist (1. ja 2. üksikust Panevežyse pataljonist, kahest 4-torulisest välisuurtükiväge patareist, kahest

teiste üksikute pataljonide algrakukesest, ühest ratsaväe eskadronist. Kõik osad on koondatud eribrigaadi.

Sõjalistele tegevusile suurema impulsi andmiseks ülemjuhataja otsustab:

- kirde rindel teetseda passiivselt, kat-tes väikeste salkadega (2. polgu osa-odega ja 1 eskadroniga) Alytus—Kaišedoryse raionis;
- kõigi ülejäänud jõududega asuda pea-letungile Ukmerge—Kedainiai raionis, et tagada ohtlikku vasakut tiiba, kuhu on koondunud vaenlase suurimad jõud.

Selles raionis organiseeritakse:

- Ukmerge (Vikomiri) grupp: 1. jal.-rügement + ½ ptr;
- Panevežyse (Ponevežski) grupp: Pa-
nevežyse pataljon + üks. ptlj. 2. jal.-
rügementist + üks 4-tor. ptr.

Brigaadi op. käsuga (08.05.19. nr. 5) koondub 1. jal.-rüg. 11.—12. 05. Ukmerge'sse, üksik Panevežyse ptlj. ühes patareiga —

Krekenava—Ramygala raiooni; 2. jal.-rüg. pataljon saabus Kaišedorysest Kedainiai'sse.

Hilisema käsuga armeele (14. 05. nr. 2) kästakse mõlemil operatiivgruppidel koos saksa salkadega asuda pealetungile luure eesmärgiga:

- Ukmerge si grupil vallutada Raguva ja Troškunai;
- Panevežyse grupil tungida Panevežyse peale, püüdes partisanisalkadega lõigata läbi raudtee Panevežys—Subačius vahel.

Pealetung teostada hiljemini 17. maiks. Pealetungi detaalid töötada välja kohapeal mõlema grupi juhtidel ühiselt. Aviatsiooni juhile on kästetud kooskõlastada tegevus pealetungivate gruppidega.

Panevežyse gruppi juhtis ohvitser*) Katche, Panevežyse pataljoni juhtis ohv. Variakojis.

Preliminaarsed (esialgsed) läbirääkimised kohaliku saksa juhtkonnaga, peale ajakao-tuse, ei annud mingisuguseid tulemusi. Ühenduse raskuste tõttu (telef. ja telegr. olid sakslaste käes) oli võimata töötada välja koostevuse kava. Tuli teetseda oma al-gatusel. Hilinemise tõttu otsustati alata pealetungi 18. mail. Gruppide juhtidele oli saadetud vaid üldiseloomulised tegevuse ka-vad, nõudes nende koostevust.

17. mail kell 1600 anti Panevežyse grupile operatiivkäsk nr. 1, millest toome väljavõt-teid.

...1. Vaenlase 14. kütipolk asub joonel: Jotainėliai—Užkalniai—Jariškiai ja 15. latgaalia polk — joonel: Radikoniai ms.—Rajunai—Farnogala. Barklainiai lõuna serval on 2—3 suurtükki.

...3. Panevežyse grupil on kästetud tungida peale Panevežyse suunas, et teha kindlaks vastase jõud, nende seisukohad ja suunitada suu-remat segadust tema seljataguses.

Selle teostamiseks käsin:

a) Paremale kolonnile. Ohvitser Vidugiris:

3. ja 5. Panev. ptlj., 4 kk,**) 3 suurtükki (1. ptr.), 10 ratsaluuremeest. Kokku: 2 roodu, 4 kk, 3 toru, 10 ratsanikku.

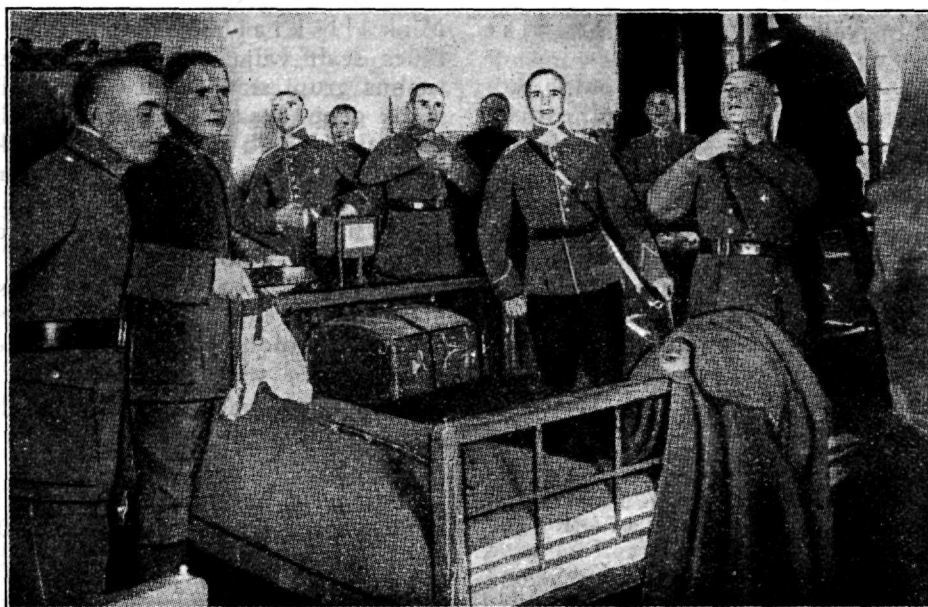
18. 05. kell 0200 salaja vallutada Biela-zaravase ms. — Naujasodi raioon. Kell 0300 alata pealetungi. Vallutades Jotainiai, jätkata pealetungi Katinai peale, lüüa tagasi vaenlane ning võtta oma alla Katinai.

b) Keskmisele kolonnile. Ohvitser Wiliavičius:

2,5 roodu 2. jal.-polgust, 3 kk, 1 suurtükk 1. patareist, 10 ratsanikku.

*) Tol ajal ei olnud Leedu armees veel ohvitseride auastmeid.

***) Kk all mõeldakse r. ja k. kuulipildujaid.

Leedu kadetid pärast ülendamist riietuvad esmakordselt ohvitserimundrisse.

18.05. kell 0230 võtta salaja oma alla Remeitoniai—Papiškiai raioon.

Kell 0400 alata pealetungi Uškaliai — lõuna Barklainiai peale ja need vallutada.

- c) Vasakule kolonnile. Ohvitser *Nastopka*:
1. ja 4. rood Panev. pataljonist, 4 kk, 10 ratsanikku.

18.05 kell 0200 salaja võtta oma alla Ušlianšiai — lõuna mõisa Leoniškiai.

Kell 0330 alata pealetungi Jeriškiai — Rajunai peale. Võtta külad Jeriškiai ja Rajunai.

- d) Üldisele varule. Ohvitser *Reikallo*:
2. ja 6. rood ja õppek-do Pan. pataljonist, 0,5 roodu 2. jal-polgust, 4 kk, 20 ratsanikku.

18.05. kell 0300-ks koonduda Ramygalasse.

...4. 18.05. kell 1200 vallutada joon: Katinai — lõuna Barklainiai—Jeniškiai —Rajunai.

Kõigil kolonnidel peavad olema oma varud tegevuseks vastase tiibadel ja oma tiibade tagamiseks.

Sellest käsust selgub grupi juhi idee: äärmiste kolonnide kiire tegevusega vastase tiibade haaramine. —

Pärast käsu laialisaatmist ja manöövri kava selgitamist kokkukutsutud ohvitseridele, saabus Ukmerges seisva saksa väeosa juhitl kapten Sprengerilt teade, et ta kavatses 18.05. tungida Radišauka ms. peale (Ukmergest 15 km kirdes), ja 19.05. Raguva peale. Koostegevuseks

palub tema 30 leedu ratsanikku ja 50—100 jalaväelast.

Panevežyse grupi juht teatas oma kavatses tegevusest, lubades anda kõik mis võimalik, ning palus võimalikult kiiremini tungida Raguva peale.

Pealetung algas ettenähtud ajal. Esimesena sidus end lahinguga parempoolne kolonn. Hoogsa atagiga löödi vastane tagasi ning suruti põhja. Keskmine kolonn vallutas kell 0900 Uškaliai. Vasakpoolne kolonn pidas raskeid lahinguid. Pealetungi alul sai surma kolonni juht (ühtlasi 4. roodu ülem) ohvitser *Nastopka*. Nooremate ohvitseride puudumisel võttis juhtimise oma peale veltveebel *Pučkis*. 1. rood jäi maha vasakule. Kuna punased tõmbasid varud juurde ning suurte jõududega vallutasid Žaibogala poolmõisa. Seisukorra selgitamiseks saadeti välja ohv. *Reikallo* varu 2. ja 6. rooduga, kuna 4. rood otsustati võimaluse korral tõmmata varru. Osutus, et 4. roodul oli esialgul edu. Vaatamata juhi surmale, rood vallutas Jeriškiai, võttes vange ja 2 kk; edasi, sattudes Rajunai juures punaste suurte jõudude peale, kellel oli kasutada ka suurtükivägi, kolonnis tekkisid segadused ning algas taandumine. Oma suurtükivägi, tehniliste puuduste tõttu, ei suutnud anda toetust. 1. roodu ülem ohv. *Snarskis* ei seisnud vajalikul kõrgusel ning oma rooduga taandus enne 4. roodu. Seisukorra parandas 2. roodu ülem ohv. *Jurenas*, kes läks pealetungile 2. ja 6.

rooduga, lüües välja punased Jeriškiaist ja Radikoniai mõisast.

Kella 1200-ks vallutas parempoolne kolonn Katinai. Kõik nad kindlustusid vallutatud joonel, katkestades sel päeval edasitungi.

Ukmergesi (Vilkomiri) grupi ja saksa-leedu Sprengeri salgaga loodi side pärast keskpäeva. Viimane lubas 19.05. koidukel vallutada Raguva, kuna edaspidistest tegevusist hoidus. Nii oli esialgu tagatud Panevežyse grupi parempoolne tiib.

Grupi ülem otsustas jätkata pealetungi järgmisel päeval, andes 18.05. kell 1820 vastava op. käsu nr. 2.

Väljavõtteid sellest:

... Vaenlane peatub joonel: Kabeliai—Oksai—Šilaičiai—Dobuliai—Rajunai—Tarnogala.

... Meie väed kindlustusid joonel: Katinai—Madžioniai—Pumpļiai—Barklainiai—Užkalniai—Jeriškiai—Radikoniai—Leoniskiai.

— Meist paremal leedu-saksa segasalk kapten Sprengeri juhatusel kavatseb rünnata koidikul Raguvat.

... Edu arendamiseks kõigil kolonnidel 19.05. kella 0200-ks nihkuda võimalikult lähemale vaenlase positsioonidele ja nimelt:

— Parempoolsele kolonnile (koosseis op. käsk nr. 1).

Kell 0300 alata pealetungi Katinai—Pajuodžiai tee suunas ning kella 1200-ks vallutada Pajuodžiai.

— Keskmisele kolonnile (koosseis op. käsk nr. 1).

Kell 0300 alata pealetungi Barklainiai—Šilagala tee suunas ning kella 1200-ks vallutada Šilagala.

— Vasakule kolonnile. Ohv. Snarskis. 1., 2. ja 6. rood Panev. pataljonist; 4 kk, 10 ratsanikku.

Kell 0530 alata pealetungi Dobuliai ja Rajunai peale, vallutades need kella 1200-ks.

— Üldine varu. 2,5 roodu, 10 ratsanikku, 6 kk (kaks neist saadud punastelt).

Kella 0600-ks salaja koonduda Barklainiai juurde.

Käsust selgub, et grupi juht kiirustades parema ja keskmise kolonni pealetungi, tahtis kergendada seega õhtul kannatada saanud vasaku kolonni tegevust.

Esimeses järgus viibivad 2. ja 6. rood ei saanud op. käsku. Paistab, et kolonni juhil ohv. Snarskis'el ei olnud nendega sidet (jäi juba õhtul maha). Siiski 2. roodu ülem ohv. Jurinas otsustas teotseda oma algatusel, vallutades 19.05. kell 0100 öise rünnakuga 2. ja 6. rooduga Dobuliai ja

Mikaliskiai mõisad ja Rajunai küla, lüües sealt välja punased. Teade selle üle saabus grupi staapi kell 0530. Selleks ajaks sõitis grupi staapi ühe teise sakslaste salga juht (asus Baibokai's, umbes 10 km Naujamiestis'est edelas) ja pani ette oma kaastegevuse Panevežyse grupile. Grupi juht ohv. Kathe palus suurtükiväelist toetust vasakpoolsele kolonnile, tulistades Upute ja Tarnagala; siis võimaluse korral koonduda Berčiunai'sse ning koos vasakpoolse kolonniga tungida Panevežyse peale.

Kell 0540 saadeti korraldus ohv. Jurinas'ele, võtta üle ohvitserilt Snarskis'elt vasaku kolonni juhtimine.

Parem ja keskmised kolonnid hilinesid veidi pealetungiga, kuid kella 1000-ks kõik osad jõudsid välja joonele: Kabeliai—Oksai—Šilaičiai—Upute. Vastane, kattes suurtükiväe ja kuulipildujate tulega, taandus Panevežys'e.

Paremal teotsev kapten Sprengeri leedu-saksa segagrupp vallutas koidikul Raguva, kuid edasi ei tunginud, piirdudes vaid luuretegevusega kagu suunas.

Vaatamata parema tiiva katmatusele, otsustab grupi juht jätkata energilist pealetungi kogu rindel, andes vastava oper. käsu. Sellest väljavõtteid:

... Jäi viia lõpule algatud — vallutada Panevežys. Kõigil kolonnidel jätkata energiliselt pealetungi.

a) Parempoolsel — üle Tautkunai—Palkalniškiai — Karšinauka peale ning edasi põhja, et lõigata läbi taandumise teed Panevežys'est itta;

d) keskmisele — üle Šilagala—Pabaliai Panevežyse peale, rünnates linna lõunast;

c) vasakule — üle Zubiškiai—Molainiai Panevežyse peale, rünnates linna edelast;

d) üldisel varul minna üle Oksai'sse, kus oodata edaspidiseid korraldusi;

e) suurtükiväel esimesel võimalusel võtta tule alla kõik teed, mis lähevad Panevežys'est itta...

Kõik kolonnid jätkavad pealetungi. Parempoolne võtab oma alla kell 1225 Pajuodžiai, kuna kell 1825 juba metsade kaudu tungib Karšinauka peale. Kolonni juht, hoolitsedes oma parema tiiva ja seljataguse julgeoleku eest, jätab maha suurtükiväe torud väikse katteosaga ja palub saata välja üldine varu Lindyni mõisa.

Keskmine kolonn kell 1305 võtab oma alla Šilagala ning jätkab pealetungi.

Vasak kolonn kell 1400ks 2. ja 6. rooduga vallutab Zubiskiai, 1. rooduga — Vaišvilčiai. Pealetungi jätkamisel jälle satub vastase suuremate jõudude peale Molainiai — Panešičiai joonel, kuid visa surumisega sunnib teda taanduma.

Saksa salk liikus Naujamiestis'esse, kuid hoidus edasitungist.

Meie lennukid suurendasid taanduvates vastase osades segadust, bombardeerides ja võttes kk tule alla taanduvad kolonnid. Samal ajal kohalikud partisanid lõhkusid ära raudtee Panevežyse ja Subačiuse vahel. Kell 1700 leedu eelosad tungisid Panevežysse. Punastel ei läinud korda, tänu eelosade kiirele tegevusele ja lennukite rünnakuile, evakueerida elanikelt rekvireeritud varandust.

Kahepäevasest tegevusest vaevatud väed vajasid puhkust; otsustati järgmisel hommikul katkestada pealetung, lükates ette valves osad joonele: Lindyni — Kurganauka — Karšinauka — Vygadka — Pyniava. 20.05. umbes kella 1400 paiku katkusid punased lüüa tagasi meie osi Lareina ojast, teostades lööki paremale tiivale Velžiai suunas, kuid löödi tagasi.

Kapten Sprengeri segagrupp taandus Raguvast, mille tõttu jäi Vilkomiri ja Panevežyse gruppide vahel 40-km laiune lõhe. Grupi juht otsustas seetõttu 21.05. jääda vanadele kohtadele.

Sellevastu punased said uusi abijõude ning 21.05. kell 1200 asusid kogu rindel pealetungile, kõvendades rünnakut meie paremale katmatule tiivale. Meie eelosad taandusid Velviai — Vaivadičiai joonele. Lahing vaibus ööseks, kuna hommikul jälle elustus. Kella 1200ks pidid meie osad jätma maha Panevežyse, ning koondusid joonele: Lepšiai — Moladniai — Maujasode. Õnneks punased ei kasutanud ära meie kriitilist momenti ning piiridusid vaid kõvendatud luurega. 23.05. hommikul pärast väiksemaid rünnakuid algasid punased taandumist ning meie osad võtsid uuesti Panevežyse oma alla, kuid seekord juba lõplikult. Meie kõvendatud luure tekitas taanduvais osades siiski segadusi.

Panevežyse operatsioon lõppes. Meie noor armee sooritas esimese katse hästi. Tema purustas arvult mitmekordselt ületava vaenlase, vabastas Panevežyse ümbrusega, võttis üle 400 vangi, 2 suurtükki, 16 kk ja suurel määral igasugust sõjasaaki.

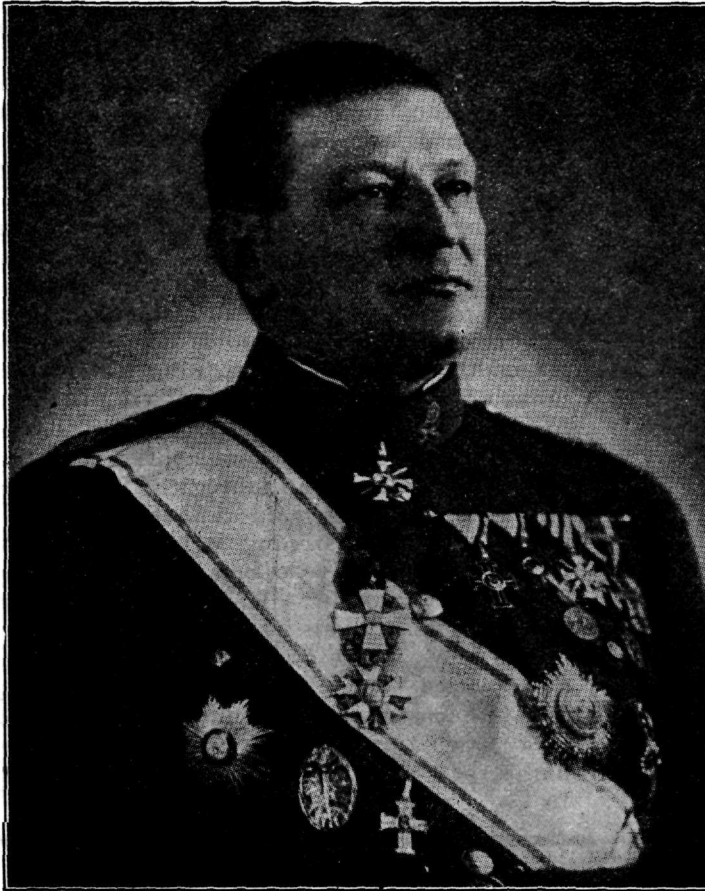
2. üksiku jalaväepataljoni 15. aastapäeva puhul.

2. Eesti polgust kuni 2. üksiku jalaväepataljonini

21. nov. 1917. a. — 21. nov. 1932. a.

Rahvuslike väeosade loomise mõte tõi laialt Venemaalt eestlasi kodumaale rohkem, kui neid suudeti mahutada vormeeritud osadesse. Uute üksuste moodustamisele tehti Vene keskvalitsuselt takistusi, sest võimuharav enamlus nägi rahvuslikes väeosis oma le ohtu. Ometi ei suudetud tõkestada eestlaste voolu kodumaale. Neid tuli ikka ja jälle juurde, küll üksikult, küll tervete roodude viisi. Nii saabus 1917. a. oktoobris Helsingist umbes 250 Viljandimaa meest 5 ohvitseri juhatusel. Vormeeritud osades olid koosseisud täis. Asuti esialgu teotsema väljaspool koosseisu Tallinna eesti polgu 1. marsirooduna. Kui novembris saabus luba 2. Eesti polgu vormeerimiseks, sai see rood 2. Eesti polgu aluseks. 21. novembril saabus rood Viljandi ja seda päeva loetaksegi polgu asutamispäevaks. Polgu vormeerijaks määrati

takse polkovnik Unt. Algab kibe töö. Varsti on koos üle 100 ohvitseri ja 200 sõduri. Polgu juhatus asukohaks jääb Viljandi, kuna allüksusi asub peale Viljandi veel Pärnus, Paides (esialgu) ja Põltsamaal. Raske oli vormeerimistöö, sest enamline võim süvenes päev-päevalt. Enamlastele aga oli säärase rahvusliku värvinguga väeosade loomine vastuvõtmatu. Seepärast püüti kohalike enamlaste esindajate poolt vormeerimistööd kõigiti takistada. Kui aga nähti, et neil püüetel vähe tulemusi, siis meelitati alul tervet polku ja pärast üksikuid meeskondi oma poole üle tulema. Kui seegi ei annud tulemusi, ähvardati kohale tuua vene väeosi ja panna maksma oma mõju, et pidurdada sõjavarustuse väljaandmist polgule. Kõigist takistustest hoolimata teostub polgu vormeerimine. Tema rahvuslik ilme on vankumatu. Vahekord

Kindralmajor N. Reek

2. diviisi ülem.

2. jalaräepolk on vabadussõjas raskesti olukorras -
 Vest ikka etuga välja tulnud ja polgu tegevus
 on annud vabadussõja ajalooliselt olulist
 tähtsust. 2. jalaräepolk seistas meie sublimatsiooni
 ja rahvamassi liikumise kaudu Riias.

Rahuajal on 2. üksikpataljon, kui 2. polgu kuuln-
 se ja kabiinide olemise tõttu päris suure
 ette, laisemata hooli ja füüsilisega nii
 juhtida kui meeskonnade kasvatada ja välja-
 õppe alal töötanud.

15 aastat puhul loovin sõdameest 2. üksik
 pataljoni ja ette ja juhtida. olen
 ikka vabadussõja palkunud.

14.11.32.

N. Reek,
 Kindralmajor

kohaliku seltskonnaga kujuneb
 polgul südamlikuks. Korralda-
 takse polgu heaks korjandusi ja
 peo-õhtuid. Asjata ei nimetatud
 teda tol ajal Sakala polguks.

Väerinne ligineb. Distipliini
 nita vene väeosad jätaivad kaevit-
 kud ja algavad kojuminekut riis-
 sudes ja tappes teel. Nüüd on
 polgul tegevust. Pea iga päev
 saadetakse relvastatud salku maa-
 le, et takistada taanduvate vene
 väeosade vägivalategusi. Tänu
 2. polgule kannatas Viljandi ja
 Pärnumaa taanduvate vene väe-
 osade vägivald all vähe. Polk
 oli selleks reaalseks jõuks, mis
 pidurdas riisumishimulisi vene-
 lasi, ilma et ta oleks iga kord ak-
 tiivselt teotsenudki. Nii oli kor-
 ra üks vene väeosa Viljandi mars-
 simas. Saanud teada, et seal asub
 2. Eesti polk, muutis ta kohe oma
 suunda. Vene väeosade lahku-
 des läks ka kohapealsel enamli-
 sel võimul jalgealune tuliseks.
 Kohe kasutas polk olukorda ja
 asus enamlise võimu likvideeri-
 misele, päästes seega paljude ko-
 danike elu. Oli ju enamlasil ka-
 vatsus jumalagajätuks korralda-
 da üldist veresauna. Ohvrite ni-
 mekirjadki olid juba koostatud.

Polgu teeneks on seegi, et
 Viljandi ja Pärnus saadi enne
 okupatsioonivägede saabumist
 Eesti iseseisvus välja kuulutada,
 mis aitas tunduvalt okupatsiooni
 raskeil päivil säilitada meie rah-
 vuslikku iseteadvust.

Okupatsioonivägede saabu-
 des teatas polgu ülem polk. Unt,
 et tema kui iseseisva Eesti Vaba-
 riigi 2. polgu ülem jääb erapoole-
 tuks sõjategevuses Vene ja Saks-
 samaa vahel. Alul jäetigi polk
 rahule. Hiljem aga, kui sakslaste
 võim tugevnes ja kui polkovnik
 Unt peale mitmekordset ettepane-
 kut ikka keeldus sakslastega ühi-
 selt sõdimast, asuti polgu demo-
 biliseerimisele. 1918. a. märtsi
 lõpuks teostati demobilisatsioon.

Kuigi polgu esialgne tegevuse-
 järk oli lühike, oli sel suur ja põh-
 janev tähtsus. Sõdurid lahku-
 des polgust viisid igäuks kaasa

oma kodunurka annuse tüsedat rahvuslikku vaimu, milline valitses kogu aeg polgu ridades. Nii kandus rahvuslikku mõtlemisviisi metsakolgastesegi, kuhu teda muidu oleks okupatsioonivõimude tugeva kontrolli tõttu vaevalt levinud.

1918. aasta sündmused Prantsuse rindel viivad meilt okupatsiooni. Jälle avanuvad võimalused jätkata poolikut tööd, kui lahkuvate okupatsioonivägede kannul valguvad üle piiri enamlaste röövsalgad. Seisukord on kriitiline. Algab kiire kaitsejõudude organiseerimine. Sellises olukorras tuli asuda uuesti 2. polgu moodustamisele. Vormeerimine usaldatakse polgu rajaja polkovnik Undi kätte, mis teostub seekord Viljandi asemel Tartus. Täpsalt aasta pärast — nimelt 21. novembril 1918. aastal — pannakse polgule uuesti alus.

Organiseerimistöö on raskendatud; puudub varustus, puuduvad relvad. Enamlaste salgad lähenevad Tartule Räpna ja Võru suunast. Lahkuvad okupatsiooniväed takistavad organiseerimistöid. Polgul tuleb enast korraldada ja vaenlase edasitungi tõkestada. See oli äärmiselt raske. Ometigi ei heideta meelt. Polgus valitseb endine tugev mehine vaim. On rood vormeeritud, saadetakse see kohe väerindele. Siiski vaenlase arvulise ülekaalu tõttu on 2. polk sunnitud Tartu 21. dets. 1918. a. maha jätma.

Taganetakse Põltsamaa suunas. Korraldatakse osi ja asutakse soodsale vastupanupositsioonile Tapiku—Aidu joonel. 27. detsembril hommikul asub vaenlane Aidu küla vallutamisele. Algab Aidu lahing, mis kestab väikeste vaheaegadega 4. jaanuarini 1919. a. Aidu all murrab 2. polk arvuliselt ülekaalus olevte enamlaste vastupanu. Aidu lahing oli pöördepunktiks lõunarindel. Algas vaenlase jälitamine. Ikka edasi lõuna poole, et vaenlast lõplikult välja paisata kodumaa piirist. 31. jaanuaril jõuavad polgu eelosad Petserini, kus vaenlane suutnud end koguda. Järgneb rida veriseid heitlusi Petseri pärast. 4. veebruaril vallutatakse Petseri. Rinne on laienenud, jõud vähenenud, vaenlase jõud aga aina kasvanud. Iga küla vallutamiseks tuleb lüüa veriseid lahinguid. Eriti raskeks kujuneb heitlus Vašina Gora ja Smolni pärast, mis korduvalt käest kätte käivad. Mõlemad külad on tulega maatasa tehtud. Ägedaid võitlusi peetakse ka Bobkova, Lebedõ ja Zatrubje küla all, kus sageli lahingud kujunevad sedavõrt ägedaks, et täägidki võetakse appi.

Veristes heitlustes 4. veebruarist — 11. märtsini on polgu ridadest välja langenud

Kindralmajor J. Unt (†)

Rahvusväeosade 2. Eesti polgu ja 2. jal.-rüg. esimene ülem.

üle 300 mehe. Vaenlase suure üle jõu surve allakse sunnitud taganema ja 11. märtsil maha jätma ka Petseri. Asutakse uutele seisukohtadele ja algavad heitlused Vastseliina ümbruses.

15. aprillil võimaldatakse polgule, kes Vabadusesõja algusest saadik vahetpidamata lahingutes, puhkust. Seisukord muutub rindel kriitiliseks. Enamlaste kallaletung ähvardab hädaohtlikuks saada lõunarindele. Värskeid jõude pole kuskilt võtta. Kolmepäevase puhkuse järele asub polk uuesti väerinnale. Algavad ägedad heitlused Vastseliina raionis. Polk näitab jälle, et temas pesitseb vaenlaste eestlaste sitke vaim. 1. mail lähevad meie väed üldisele pealetungile. Rea veriste võitluste järgi murtakse vaenlase vastupanu. Eriti ägedad olid polgule võitlused Rogosi ümbruses. Aga ka siin on edu meie pool. Mai lõpuks on vaenlane Lõuna-Eesti piirest välja löödud. Nüüd algab Põhja-Lätimaa vabastamine, kus polk näitas jälle oma mehisust. Põhja-Lätis teotseb polk 25. septembrini, millal ta välja vahetatakse ja varru asetatakse.

Sellela lõpeb polgu lahinguline tegevus.

Kindralmajor Hans Kurvits
2. jalaväepolgu ülem Vabadusesõjas.

*Ühe pataljoni, 18. aastapäeval, meeta
üheksa kuuga tagasi selle läsi päale, mis ta
ja need korda saetud 2. polguks ka-
hatusinjas.*

*See eestlane rüetadans, enese-
obverdus ja yelom, mis polku Hebe-
dusinjas raseustest üle artas, püügu,
kasvatam ja arenegu ites edasi
Ühe pataljonis.*

*Seda nõuab meid kelle kogu-
maa ja seda nõuavad ka need, kes
võitlusest oma eluust kaite, on
langevad. Hans Kurvits -
kindral-major.*

Nagu eeltoodust selgub, tuli polgul peaaegu kogu Vabadusesõja kestva ajal teotseda rindel ilma puhkusetä. 11. oktoobril koondatakse polk Valka, kus juba rahulikum elu. 4. novembril saadetakse polk uuesti Marienburgi ümbrusse rindele, kus saadetakse mööda ka 2. aastapäev, ja detsembri alul koondatakse polk Valga ümbrusse tagasi.

Vaheajal on aga enamlaste kallale tung aktiivseks kujunenud Viru rindel. Abi on tarvis. Ja nii saadetaksegi 2. polk 19. detsembril Jõhvi—Somparaiooni, kus ta püsib sõjategevusest osa võtmata kuni Vabadusesõja lõpuni. Hiljem viiakse polk üle Võrru, ja 1920. a. mais tuuakse ta Tartu, kus asutatakse rahuaegse töö juurde. Siin on polk kõik oma hilisemad ümbermuutused läbi elanud.

1921. aastal liidetakse polguga Kuperjanovi polk, ning mõlemad väeosad koos jäävad teotsema 2. jalaväepolgu nime all.

1923. a. nimetatakse Kaitseministri käsukirjaga polk ümber rügemendiks.

1928. a. eraldatakse rügemendist Kuperjanovi pataljon ja 2. jalaväerügement hakkab eksisteerima 2. üksiku jalaväepataljoni nime all. See oleks lühidalt kokkuvõttes 2. üksiku jalaväepataljoni minevik kronoloogilises järjekorras.

Tartusse asudes leidis polk kohaliku kult seltskonnalt sooja ja südamlikku vastuvõttu. Säärane vahekord on kestnud tänini. Seltskond oskas hinnata polgu teeneid Vabadusesõjas. Oma lugupidamise avalduseks annetas Tartu seltskond väeosale 1928. a. Vabariigi aastapäeval lipu.

Tartus tuli väeosal minna üle sõjaaegselt organisatsioonilt rahuaegsele. Tuli asuda noorte kodanikkude sõjalise ettevalmistamisele. Seda kohustust on väeosad võtnud väga tõsiselt ja on püüdnud teha kõik, mis tema võimuses, et kasvatada häid ja mehiseid isamaakaitsejaid. Eriti on püütud sisendada noorpõlve vana väeosad sõjaaegset vaprust ja mehiste isamaalikkust vaimu. Selle tähe all elatakse edasi ja ollakse valmis iga silmapilk välja astuma kodumaa ja rahva kaitseks!

Mälestusi 2. jalaväerügemendi algpäevilt.

J. Järver.

2. jalaväerügement, mis rajati Viljandis ja mille rajamise tööd algasid 21. novembril 1917. aastal, likvideeriti Saksa okupatsiooni võimude poolt märtsikuus 1918. aastal.

Kahaksa kuud hiljem ja nimelt 21. nov. 1918. a. algas 2. jalaväerügement jälle oma vormeerimise töid, kuid seekord mitte Viljandis, vaid Tartus.

Rügemendi vormeerimise tööde algus sündis Vanemuise teatrihoone riietehoiu ruumides. Seal oli rügemendi staabi esialgne asupaik. Päeval registreeriti rügementi astujaid ohvitseri ja allohvitseri, õhtul olid läbirääkimised linnavalitsuse ja seltskonna esindajatega, kelledega kaaluti ühiselt rügemendi varustamise ja korterite küsimusi. Vastutulek nii omavalitsuse esindajate kui ka seltskonnategelaste poolt oli hea. Võeti vaimus- tusega osa rügemendi vormeerimise mu- redest.

Juba paari päeva pärast anti rügemendile asupaigaks üle Kivisilla juures asuvad endise „Bellevue“ võõrastemaja ruumid. Sinna mahutasime esialgselt endid kõik, nii rüge- mendi staap kui ka meeskond.

Vormeerimise tööd edenesid esialgu kau- nis visalt. Ohvitseri tuli küllalt kokku, sa- muti ka allohvitseri, kuid reamehi „tilkus“ juurde õige väikesel arvul. Meeste teenis- tusse võtmine sündis vabatahtlikul alusel. Ja olgugi, et palgatingimused küllalt head olid, ei olnud soovijaid siiski tarvilisel arvul.

Suuri muresid sünnitasid ka riiete, jala- nõude ja toidu küsimused, eriti aga relvade küsimus. Kuna riiete, jalanõude ja toidu küsimusi ikkagi kuidagi viisi võimalik oli koha peal lahendada, olime relvade suhtes täiesti pigis. Koguti üksikuid püsse siit ja sealt. Oli mitmeid, mis sakslaste tulekul ära peidetud ja nüüd jälle päevavalgele toodi. Mõned saadi ka Saksa sõduritelt. Paar kuulipildujat löödi isegi üle Saksa sõduritelt. Kuid kõike seda oli ikkagi vähe. Ja meie olime väga rõõmsad, kui ühel õhtul salajane teadaanne tuli, et järgmisel hommikul saame Tallinnast suurema arvu püsse ja laske- moona.

Sakslased olid linnas veel võimul ja meie kartsime nende poolt takistusi relvade ära- toomiseks raudteejaamast. Katsusime või- malikult ettevaatlikult toimida. Hommiku ämariku ajal saadeti kõik ohvitserid ja usal- datavam meeskond jaama relvade järele. Raudteelased paigutasid vaguni varjatud ko-

hale. Väljalaadimine sündis seega sakslaste poolt märkamata.

Ja hommiku koidikul sammusid läbi linna „Bellevue“ ruumidesse meie mehed juba rel- vastatud jõuna.

Major V. Saarsen

2. üksiku jalaväepataljoni praegune ülem.

Saksa okupatsiooni väed Tartus takista- sid ka omalt poolt 2. rügemendi vormeerimise töid. Olgugi, et Saksa väeosades olid võimul sõdurite nõukogud, vaadati siiski sealtpoolt umbusaldusega Eesti vägede orga- niseerimise peale. Saksa sõdurid, kelledel ülim igatsus oli võimalikult ruttu kodumaale pääseda, nägid hädaohtu relvastatud Eesti jõudude poolt. Nad hoidsid väga kokku. Meie poolt tehti isegi katseid osta Saksa sõ- durite käest kuulipildujaid, kuid katse nur- jus. Meeste moraal ei olnud veel nõnda ma- dalale langenud. Üldiselt peab siiski tunnis- tama, et meie vahekord sakslastega oli rahu-

lik ja kõigiti korrektne, olgugi, et sõbralikus ja vastutulelikkus mõlemalt poolt täiesti puudus. Sakslased lahkusid lõplikult Tartust 18. detsembril. Nende äraminek sündis täies korras.

Ka Pihkvast Tartu ümbrusse taganevad Põhja-Lääne armee osad segasid 2. jalaväerügemendi rahulikku vormeerimise tööd. Esialgul pidi kogu taganev Põhja-Lääne armee valguma Tartu kaudu Tallinna poole, kuid suurem osa temast saadi siiski suure pingutuse järele suunata Valga—Härgmäe raiooni. Tartu lähedusse jäi ainult väike osa Põhja-Lääne armeest ja nimelt ataman Balahovitschi salk, missugune koosnes ratsa- ja jalaväe osakestest.

See oli n.n. Põhja-Lääne armee kaardiväe osa. Nende ohvitserid olid hästi riietatud, käisid ikka uhkelt: pea püsti ja iseennast täis. Ka meeskond oli nendel korralikult riides, kuna aga Põhja-Lääne armee peaosad, mis Valga poole valgusid, hoopis halvemini varustatud olid ja viletsad välja nägid.

Ataman Balahovitschi salk asus Kambja ümbruskonnas ja tema ohvitserid sõelusid alatasa 2. rügemendi staabis Tartus. Segasid meie tööd ja pidasid endid selle juures üleval, nagu oleksid nemad meie peremehed. Nii Tartu linna kui ka ümbruskonna elanikud kannatasid palju Balahovitschi meeste vägivald all.

Ka Tartu „Postimehes“ juhiti tähelepanu sellele, et meile võõrad väeosad, asudes Eesti pinnale, omavoliliselt ümbruskonna elanikelt maksuta kõike seda võtavad, mis neil tarvis läheb. Ajalehe märkuse üle vihastasid ataman B. mehed, tulid Tartu 2. rügemendi staapi ja nõudsid, et 2. rügemendi ülem, kui Tartu garnisoni ülem, aja lehe „Postimehe“ kinni paneks ja peatoimetaja arreteeriks, ähvardades vastasel korral seda ise täide viia. Oli palju tegemist enne, kui neid rahustada suudeti. Kuidagi viisi läks siiski korda asja rahulikult teel lahendada.

Üldse olid ataman B. ohvitserid väga ussakad ja kiitlesid alatasa oma vägitegudest ja vaprust, mis aga suuremalt osalt välja oli mõeldud selleks, et oma väärtust meie silmis tõsta.

Mäletan, et kord tormas atamani adjutant suure ärevuses rügemendi staapi. Mees jutustas erutatult suurest lahingust, mis nendel enamlastega Liiva kõrtsi juures olnud. Ta rääkis elavalt, kuidas ataman ise oma ratsanikkude ees palja mõõgaga rünnakule kihutanud ja kuidas siis ratsasalk, vaimustatud oma vaprast ülemast, võrdlemisi suured

vaenlase osad segi löönud ja vaenlase kogu rindel taganema sundinud.

Kuid pärastpoole selgus, et midagi sarnast pole olnud. Tegelikult oli asi järgmine. Meie luurekomando oli enamlastega Liiva kõrtsi juures kokku pörganud. Luurekomando ülem palunud Balahovitschi abi. Kuid ataman pole annud meie meestele toetust. Meie luurekomandol läinud korda ise omal jõul vaenlase eelosi tagasi lüüa. Kuid selle võidu võtsid Balahovitschi mehed suurendatud kujul omaks ja tegid sellega kõmu.

Kord jälle ilmus Balahovitschi poolt eriline saadik meie rügemendi ülema juurde ja andis edasi, et ataman palub rügemendi ülemat ühes vanemate ohvitseridega tema juurde tulla pealt vaatama, kuidas ataman omi sõnakuulmata mehi poomise surmaga karistab. Siin taheti hiilgada oma kõva distsipliiniga ja mõjutada, et meil samasugune kord maksma pandaks. Rügemendi ülem, vabandades ajapuudusega, lükkas kutse tagasi.

Vahepeal oli meie rügement meeste poolest õige tugevaks paisunud. Sunduslik mobilisatsioon andis mehi tarvilisel arvul, ainult varustuse küsimus lonkas. Rekvireerimine andis küll rügemendile õige palju riidevarustuse artikleid, kuid neid oli tarvis enne väljaandmist korda seada. Palju riiet oli alles kangastes ja nahka kaustades, mis kõik ootasid ümbertöötamist. See kõik nõudis kavakindlat ja rahulikku tööd. Seda aga takistas olukord.

Vaenlane ligines Tartule. Ta tuli Võru, Rápina ja Mustvee poolt.

3. jalaväerügement, kes Võrus pidi saama vormeeritud, oli sunnitud sealt vaenlase surve tõttu taganema juba enne, kui ta vormeerimise töödega veel õieti algada sai. Koos olid tal sel ajal ainult mõnedkümmend ohvitseri ja sama palju sõdureid. Rügement taganes Puka kaudu Tartu poole, tehes taganemise teel omi vormeerimise töid võimaluse piires.

Võru teel, Kambja ümbruskonnas, kohendasid endid ataman Balahovitschi osad.

Rápina tee kaitseks, mis lahti oli, pidi rügement juba 13. detsembril kiires korras kaks kompanit välja saatma. Kompanid liikusid Ahja mõisa piirkonda.

Samuti tuli rügemendil kiires korras välja saata ratsaluurajate komando osad Torma—Mustvee suunas; sinna poole tuli varsti abiks ka tugevamaid jalaväe osi suunata, sest vaenlane ligines sealtpoolt tugevate jõududega.

Ka ataman Balahovitsch nõudis Võru tee

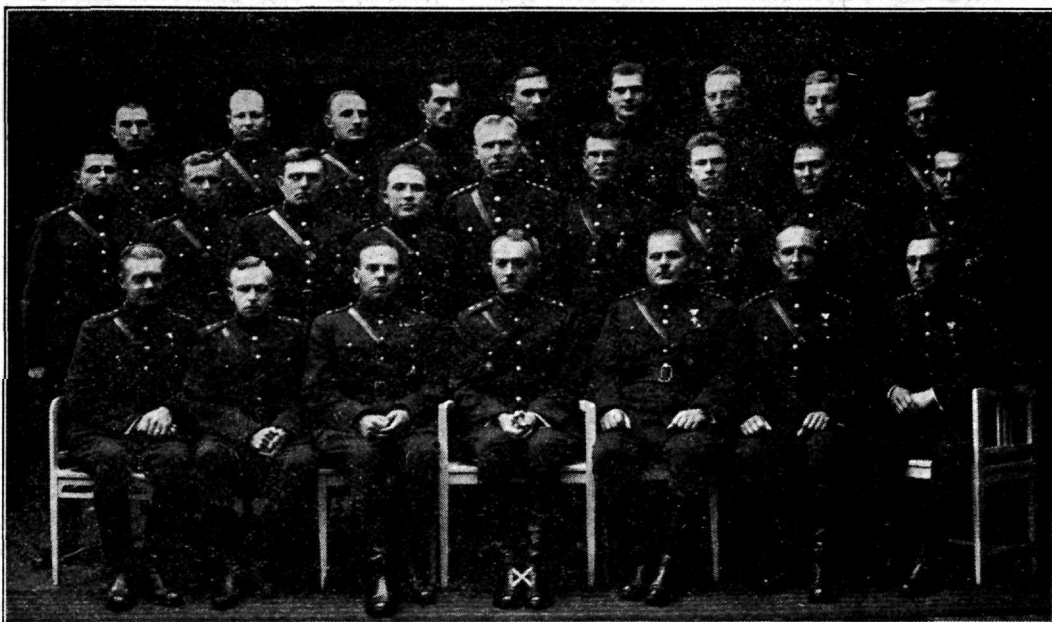
kaitseks toetust ja sinna poole saadeti jalaväelaste komando.

20. detsembri hommikul oli seisukord Tartus ja ümbruskonnas järgmine. Mustvee poolt pealetungiv vaenlane oli meie väeosad, 1. ja 2. kompani ja ratsäluurajad Torma piirkonnas taganema sundinud ja liikus nüüd Jõgeva poole. Torma—Kõnnu piirkonnas peetud lahingute kaotused mõjusid nendest osavõtjate peale masendavalt. Sealset operatsiooni juhtiv pataljoni ülem kapten A. saatis rügemendi ülemale telefonogrammi, milles väljendas temale alluvate osade täielist segipaiskamist ja edaspidist võitluse võimetust.

Ale kindel korraldus temale alluvad osad korda seada ja vaenlase ülevõimu all samm-sammult Jõgeva suunas taanduda, kuid Jõgevat kaitsta kuni korralduseni.

Kapten A. palus omale toetust saata, kuna ta võimatuks pidas tema käsutuses olevate, äsja olnud lahingu tagajärjel segipaisatud jõududega Jõgevat kaitsta. Rügemendil aga puudusid abiandmiseks vastavad jõud. Kohalikest sakslastest Tartus vormeeritud iseseisev kompani oli eelmisel ööl omavoliliselt linnast lahkunud ja nagu pärast teada saime, oli temal kavatsus Jõgeva kaudu Tallinna poole liikuda.

Saksa kompanile sai korraldus tehtud

2. üksiku jalaväepataljoni praegune ohvitseride koosseis.

× Patül major Villem Saarsen.

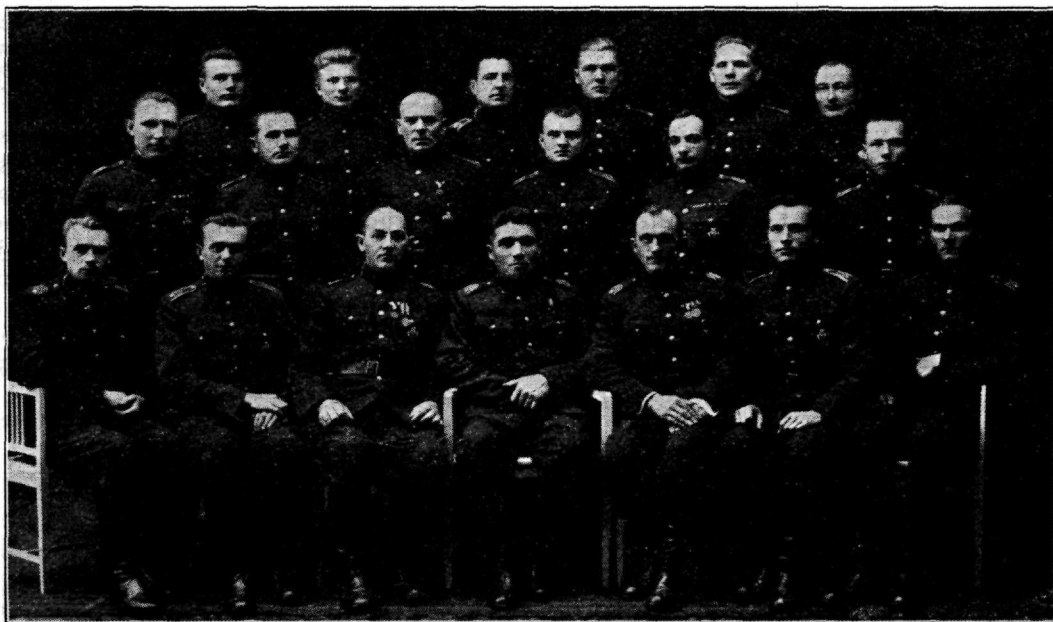
Asi näis tõelikult ka sarnane olevat. Osa lahingutest osavõtjatest pöördusid omavoliliselt Tartu tagasi. Nii tuli raskekuulipildujate meeskonna ülem lipnik X. oma meeste ja kuulipildujatega Tartu rügemendi staapi ja teatas, et kõik teised võitlusest osavõtjad olevat hävitatud: kes vangi langenud, kes surma saanud, kes lihtsalt minema jooksnud. Lipnik X. aga arvanud paremaks oma mees- tega tagasi Tartu tulla. Kuna samal ajal telefonühendus Torma grupi juhiga jalule oli seatud ja olukord selgitatud, mis tegelikult sugugi nõnda katastroofiline ei olnud, kui seda esialgsed teated kujutasid, siis tehti lipnikule tugev peapesu ja saadeti ta ühes meeskonnaga kohe tagasi liinile.

Ühtlasi anti Torma grupi juhile kapten

asuda Jõgeva raiooni ja astuda Jõgeva grupi juhi kapten A. käsutusse. Kuid oli vähe lootust selleks, et Saksa kompani seda korraldust täidab ja Jõgeva kaitset toetab.

Nii ähvardas rügementi hädaoht kaotada raudtee ühendus Tallinnaga ja kui asi meie kahjuks Jõgeva—Põltsamaa suunas edasi areneb, siis ka varsti kaotada taganemise teed Tallinna suunas.

Võru teel avaldas vaenlane viimastel päevadel aktiivsust. Sellel teel tegutsev jalaväelaste komando taganes järk-järgult. Ataman Balahovitschi salk, kelle ülesandeks oli Võru tee kaitsmine, tõmbas ennast tegevusest tagasi, põhjendades tarvilikkude sisseteemise ümberkorraldamise vajadustega. Selle tee kaitseks oli tarvilik saata toetust. Rüge-

2. üksiku jalaväepataljoni praegune üleajateenijate allohvitseride koosseis.

mendi ülem tegi korralduse 19. dets. õhtul 5. ja 8. kompanile väljaastuda Tartust, asuda Vana-Kuuste raiooni ning vaenlase pealetung selles suunas seisma panna.

Kuid tegelikult astus sel õhtul välja ainult 5. kompani ja seegi pooles koosseisus. Kuna pool 5. kompanid ja kogu 8. kompani Tartusse paigale jäi puuduliku riiete varustuse, eriti jalanõude tõttu. Mehed lihtsalt ei läinud, nõudes enne väljaastumist korralikku varustust.

Oli märgata, et säärane nõue sündis rohkem sisemise kihutusetöö, kui tegeliku tarviduse tõttu.

Öö jooksul katsuti meeste nõudeid võimaluse piires rahuldada. Selle tagajärjel 20. dets. hommikul 8. kompani astus välja Võru teed mööda, samuti ka mahajäänud mehed 5. kompanist. Paistis, et Võru tee on vähemalt esialgselt kaitstud.

Tartu—Räpina teel oli vaenlase pealetung võrdlemisi loid ja tema katsed seal edasi tungida löödi kergesti tagasi meie 3. ja 4. kompani poolt, kes asusid Võnnu ümbruskonnas.

Nõo piirkonnas asus Võrust Puka kaudu sinna taganenud 3. jalaväerügement, kes oli vaevalt kompani suurune ja taganemise teekonnast väsinud.

Rügemendi varus Tartus olid 6. ja 7. kompani.

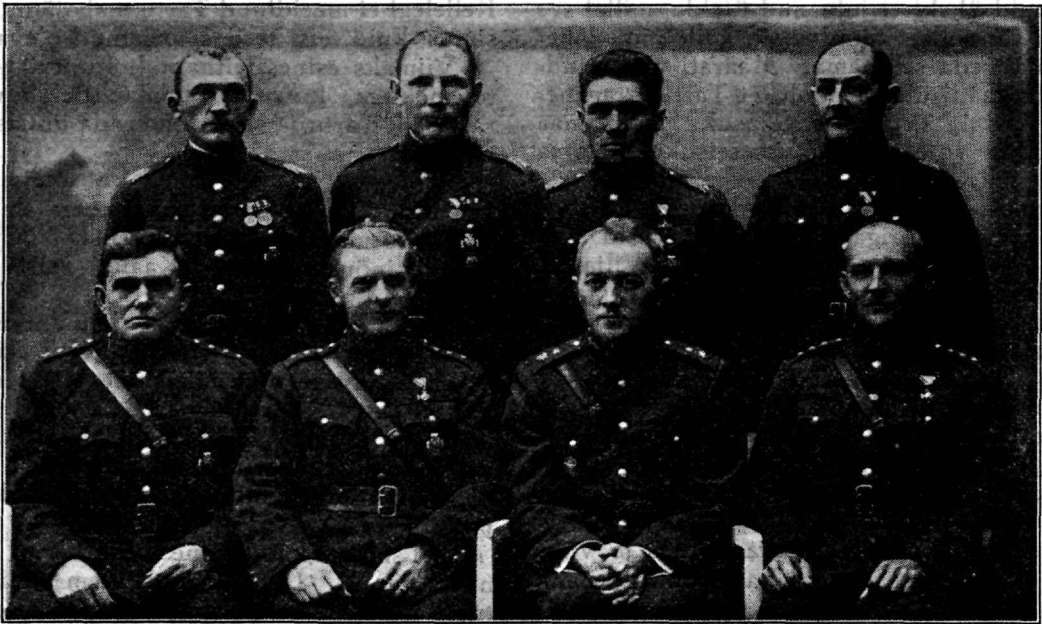
Olgugi, et veel kavatsust polnud Tartust lahkuda, oli siiski selle võimaluse peale mõeldud ja tarvilikuks peetud ladusid hakata eva-

kueerima. Rügemendi ladudesse oli viimasel päeval intensiivse rekvireerimise tõttu õige palju toidumoonat, riidet ja nahka kogutud. Oli tarvilik seda vähemalt osaltki Tartust eemaldada. Ja selle teostamisele asuti 19. dets. õhtul. Kuid 20. dets. hommikul, mil kavatseti seda tegevust jätkata, ilmusid rügemendi sõdurid ja püüdsid seda takistada.

Ööl vastu 20. detsembrist oli 6. ja 7. kompani meeste seas suur käärimine aset leidnud. Kommunistid olid oma kihutusetööd tasa ja targu teinud. Ja selle tagajärjeks oli 6. ja 7. kompani avalik mäss. Mehed haarasid relvad kätte, varustasid endid kompanite ladudes padrunitega, kihutasid ohvitserid minema ja hakkasid omapead asju ajama. Mehed otsustasid raudteejaama ning rügemendi ladud oma alla võtta ning igasugune toidukraami ja muu varustuse väljavedu Tartust seisma panna. Seda ka tehti, olgugi korraldatult.

Rügemendi juhatus oli jõuetu, et kaitsta sisemist korda. Selleks ei olnud Tartus rügemendi ülema käsutuses enam mingisugust reaalselt jõudu. Tehti küll ka katset kasutada selleks kohalikku kaitseliitu, pannes kaitseliitlased valvama rügemendi ladusid ja kasutades nende kaitset evakueerimisel. Kuid sellest katsest ei olnud mingisugust abi. Pärast kokkupõrget rügemendi meestega kadusid varstigi kaitseliitlased valveteenistusest.

20. dets. valitses linnas täielik korralagedus. Üksikud relvastatud salgad hulkusid linna mööda ja tegid mis tahtsid. Kohalik

2. üksikus jalaväepataljonis praegu teenivad kaitseväelased, kes teenisid 2. jal.-rügemendis tema asutamisel Viljandis ja Vabadusesõjas.

Istuvad (vasakult): *Kapt. Jaan Heido, kapt. Juhan Mõltus, major Villem Saarsen, patül, kapt. Anton Pori.* Seisavad: *van. allohv. Johannes Sepp, van. allohv. Mihkel Soo, veltveebel Eduard Abel, n. allohv. Reinhold Kuld.*

suur viina ladu võeti mässajate poolt üle. Üleliigne alkoholi tarvitamine tumestas veelgi meeste mõistust ja kihutas neid kuritegudele. Rügemendi ladude ukсед lõhuti maha, tungiti ladudesse ja võeti sealt, mis taheti.

Sõduritega kaasas ja isegi enamuses tegutses igasugune kurikaldumusline element. Ja kuna sõdurid tol ajal erariideid kandsid, oli võimatu vahet teha, kes sõdur ja kes eraisik. Rügemendi ladud rüüstati täielikult ja kõik kraam kanti laiali. Kuid rügemendile endale ei lastud midagi võtta. Katsusime osaltki kraami päästa, kuid asjata.

Õhtu eel ilmusid üksikud joobunud sõdurid rügemendi staapi ja nõudsid sõdurite komiteede asutamist ning rügemendi juhtimise üleandmist komiteedele, vastasel korral lubati rügemendi staap jõuga ülevõtta järgmisel päeval. Kuid suurt aktiivsust need mehed siiski rügemendi staabis ei julenud väljendada, sest staabi kirjutajad olid kõik endid relvastanud ja tublid, hakkajad noored mehed.

Ka brigaadi staap asus 20. dets. veel Tartus. Ta asus ühes suures majas Aia tänaval; seal asus ka rügemendi staap. See maja oli ennem saksa okupatsioonivägede kohaliku kõrgema staabi asupaigaks. Kui sakslased 18. dets. hommikul Tartust lahkusid,

kolisid 2. jalaväerügemendi ja brigaadi staap kohe üle uude korterisse. Staabi ruumid olid täiesti korras, kui meie sinna sisse asusime. Suured avarad ja hästi sisseseatud ruumid. Kõik mööbel oli puutumatu paigal. Sidevõrk rikkumata. Kabinetide laudadel asusid nägusad telefoni aparaadid ja põrandatel toredad vaibad. Kabinette sisustas pehme ja mugav mööbel. Kõik see oli säärases korralikkuses, puhtuses ja värskuses, et ei tahtnud esialgu sugugi uskuda, et need on äraminejate sakslaste poolt maha jäetud ruumid, vaid oli säärane tunne, nagu oleks see kõik alles meie tarvis sisseseatud. Tundsimine endid koduselt ja mugavalt uutes avarates ruumides. Kuid selle kestvus oli tüürike.

Päeva sündmused mõjusid kaasa, et brigaadi juhatus ja staap 20. dets. õhtul kella 1700 paiku Tartust lahkusid. Enne lahkumist oli brigaadi ülem kolonel L. kabinetis ühine nõupidamine, millest osa võtsid brigaadi ülem, 2. rügemendi ülem, Tartu linna ja maa kaitseliidu ülemad, staapide ülemad ja mõned kohaliku omavalitsuse ning seltskonna esindajad. Kõik väljendasid nõupidamisel arvamist, et seisukord on väga kriitiline, kuid ükski ei näidanud teed selle kriitilise seisukorra lahendamiseks. Tartu mahajätmine näis kõikidele möödapääsemata küsimus ole-

vat, kuid ükski ei julgenud ütelda, millal see peaks sündima. Sündmuste käik pidi lähemal ajal seda selgitama. Määrati vaid kindlaks brigaadi ülema poolt, et Tartust taganemise korral 2. rügement asuks Põltsamaa raiooni ja võtaks seal kaitseseisukohad oma äranägemise järele.

Kohe peale nõupidamise koosolekut, brigaadi ülem ja brigaadi staap lahkusid Tartust, et sõita oma uude asukohta Viljandi. Kardeti, et mässajad teevad takistusi brigaadi staabi ja juhatuse väljasõiduks Tartust. Kuid mässajatel puudus veel kindel organisatsioon. Ja õhtune pimedus ning ettevaatuse abinõud katsid lahkumise protseduuri.

Peale brigaadi juhatuse lahkumist jäi 2. rügemendi juhatuse Tartu kaitse korraldajaks.

Kogu päeva jooksul 20. dets. näitas vaenlane suurt aktiivsust Jõgeva suunas ja Võru teel. Ja tema pealetungi katsed olid küllalt edurikkad.

Tartus valitses 20. dets. õhtul täielik korralagedus. Relvastatud mässulised elemendid olid linnas peremehed. Paistis, et see moment mitte enam kaugel ei ole, kui tullakse rügemendi staapi üle võtma. Seda võis iga silmapilk oodata. Oli selge, et säärases olukorras on võimata Tartusse jääda.

Kuid olgugi, et rügemendi juhatuse võimaluse piires kõik eeltööd katsus ära teha Tartust lahkumise korraks, määrates kindlaks taganemise suunad ja uued seisukohad ning informeerides sellest osalisi, ei olnud siiski veel kindlat tahet selle täideviimiseks. Loodeti, et vahest siiski kuidagi viisi on võimalik seisukorda parandada.

Kindel oli, et kõigepealt tuleb Tartus kord jalule seada. Kuid milliste jõudude ja abinõudega seda täide viia, see ei olnud selge.

Rindelt oli võimata väeosi selleks Tartu tõmmata, nendel oli seal isegi küllalt tööd, ja pealegi võis nendelt vähe abi loota sisemise korra jalule seadmiseks. Ka kohalik kaitse liit paistis päevaste sündmuste järele otsustades selleks ülesandeks olevat võimetu.

Et kaaluda veel kõigekülgselt korra jalule seadmise võimalusi Tartus, kutsus 2. rügemendi ülem enda juurde nõupidamisele kohaliku kaitseliidu kõrgemad juhid kol. H. Kurvits'i ja leitnant J. Kuperjanovi. See oli 20. dets. kell 2200. Kaaluti kaitseliidu ärakasutamise võimalust sisemiste rahutuste mahasurumiseks. Kuid kõigekülgselt seda küsimust läbiarutades leiti, et ei ole võimalik kaitseliidu abil Tartus korda rajada. Ja ka muid abinõusid ei teadnud keegi soovitada.

Koosolijad olid väga rõhutatud meeolus.

Kellelegi ei meeldinud Tartu mahajätmise küsimus, kuid teist teed ei paistnud olevat.

Viimaks esines leitnant J. Kuperjanov ettepanekuga, kutsuda ataman Balahovitschi ratsasalk Tartu ja selle abil seada linnas kord jalule.

Olgugi, et see ettepanek koosolejatele ei meeldinud, toetuda sisemise korra alal võralt väeosale, haarati temast siiski kui viimast abinõust kinni. Kaalul seisis Tartu saatust!

Rügemendi ülem läkitas leitnant Kuperjanovi ataman Balahovitschi juurde läbirääkimisele. Meie ootasime põnevalt tema tagasitulekut. Ja ta tuli peale keskööd, kuid mureliku ilmega. Ataman Balahovitsch olevat oma meestega juba õhtul senisest raioonist lahkunud ja liikuvat Puhja kaudu Viljandi suunas.

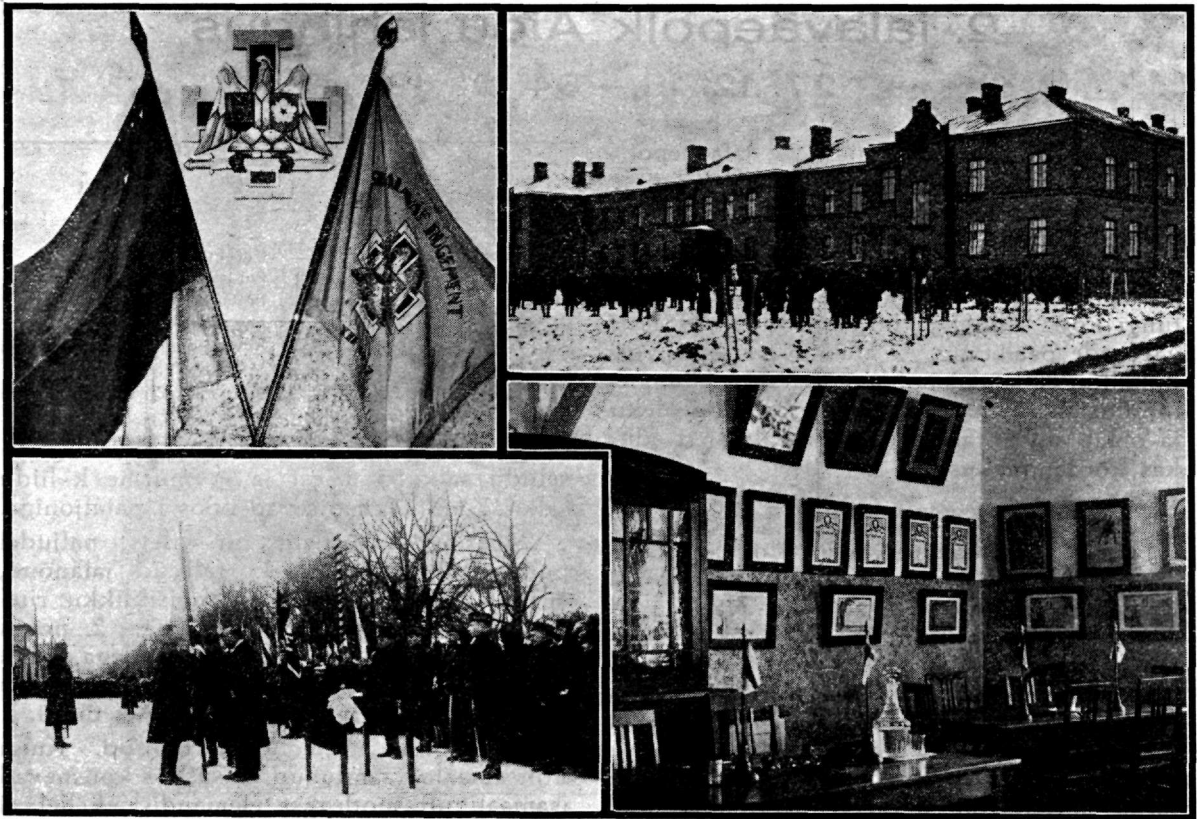
Nii siis oli ka viimane katse Tartut päästa nurja läinud. Ja rügemendi ülem andis Tartust taganemiseks korraldused. See oli kella 0100 paiku 21. dets. Taganemine pidi algama kell 0300 samal hommikul. Et taganemiseks kõik ettevalmistatud oli, siis võis seda ka õigeaegselt läbi viia.

Rügemendi staap ühes vooriga pidi liikuma Kärevere—Puurmani kaudu Põltsamaale. Temale pidid sinna järgnema Räpina ja Võru teel võitlevad osad; esimesed möödudes Tartust idapoolt ja teised möödudes Tartust läänepoolt.

Oli külm hommik. Eelmisel päeval sadanud värske lumi kattis maapinda. Taevast oli selge ja puhus kõle idatuul. Läksime üle puusilla, kuna kuuldus, et Kivisilla juures mässajate jõuk meid ootab. Rügemendi ülem kolonel Unt sammus jala. Käies tema kõrval, panin tähele pisaraid tema silmis. Vana sõjamees nuttis. Ei julenud segada sel silmapilgul tema tundeid. Ta lahkus Tartust raske südamega.

Peetri kiriku raioonis ühinesid meiega rügemendi voori jäänused. Ka voor oli õhtul ja öösel mässajate poolt rüüstatud. Mässajate jultumus läks isegi nõnda kaugele, et nad kesköö paiku tungides rügemendi staabi ruumidesse sealt vägivallega ära viisid rügemendi ülema kohvri. Kohver oli eeskas ja teda valvas käskjal. Kaks relvastatud meest tunginud käskjala kallale, löönud ta pikali ja võtnud kohvri enesega kaasa.

Rügemendi majanduse ülem kapten N. kadus teadmatult 20. dets. õhtul. Kõik otsimised teda üles leida jäid tagajärjetuks. Räägiti, et mässajad ta olevat vangistanud. Kuidas aga asi tõepoolest oli, jäi meile teadmatus. Rügemendi ülem määras öösel majanduse ülema kohuste täitjaks töökompani üle-

Ülaalt vasakult: 2. jalaväerügemendi lipud, vasakul vabadusesõjaaegne, paremal Tartu seltskonna poolt annetatud 24. II 1928. a. — 2. üksiku jalaväepataljoni kasarm Tartus. — Tartu seltskonna poolt annetatud lipp 2. jal.-rügemenstile 24. II 1928. — Osa 2. üksiku jalaväepataljoni lugemise toast.

ma leitnant Msi, andes temale korralduse päästa rügemendi varustusest, mis veel võimalik päästa on.

Tartust lahkumine sündis ettenähtud kava kohaselt. Põltsamaale jõudsimise 22. detsembril. Teel ühinesid meiega Räpina ja Võru teede kaitsel olnud rügemendi osad, kuna kapten A. grupp endiselt Jõgevat kaitses.

Aga kui meie omad read nüüd ühelugesime ja omad jõud kokku arvestasime, siis selgus, et meid õige vähe oli järele jäänud. Rügemendi 126 ohvitserist oli alles 104 ohvitseri ja 2182 sõdurist ainult 608 sõdurit.

Read olid tõesti õredaks jäänud. Meist olid lahkunud osalt enamuse ideede ja kihutustööde mõjul, osalt üldise loiduse tõttu omariikliku aate vastu ja osalt jälle lihtsalt sellepärast, et tegevusest kõrval olles rahuiliku elu nautida.

Kuid nendel, kes rügemendile ustavaks jäid, oli kindel usk Eesti iseseisvusse ja kindel tahe seda iseseisvust kaitsma. Nõnda et Põltsamaale jõudes 2. jalaväerügement oli küll arvuliselt mitu korda väiksem, kui ta Tartus oli, kuid vaenlasele vastupanekuks siiski tugevam.

Rügemendi meeleolu oli sündinud täielik murrang, ja see murrang oli paremusele. Tartust taganemine, lahutades rügemendist kahjuliku ja kõhkleja elemendi, oli puhastustuleks, mis karastas rügemendi kõvaks teraseks. Nüüd ei mõtelnud enam keegi taganemisele. Oli vaid tarvilik ajutine lühikene seisak enese korda seadmiseks, et siis värske jõuga tagasi Tartu minna.

Ja et see tõesti nii oli, seda tõendasid varsti järgnevad sündmused.

Rügement pani seisma vaenlase mitmekordsed ägedad katsed Aidu kaudu edasi tungida.

Rügement asus jaanuari kuu alul ise pealetungile, sammudes oma võidurikast teed Põltsamaalt kuni Irboskani. Sellel võiduteel ja pärastistes kuulsusrikastes lahingutes Petseri ning Vastseliina raioonis 2. jalaväerügement jäädvustas endale väarikad ja väljapaistvad read Eesti Vabadusesõja ajalukku.

2. jalaväepolk Aidu lahingus

27. 12. 18. — 04. 01. 19.*)

Pärast Tartu langemist 2. jalaväepolk koondub Põltsamaa raiooni, kus asub kaitse organiseerimisele. Tapiku, Lahavere, Aidu joonel. 27.12.18.—04.01.19. arenevad Aidu küla juures ägedad lahingud, kus 2. jalaväepolk lõplikult tõkestab punaväe edasitungi kogu rindel ja hiljem, kui algab cesti väeosade pealetung, — alustab siit oma võidukäiku. 2. jalaväepolgu võit Aidu lahingus kindlustab Lõunarinde seljataguse julgeoleku ja omab suure tähtsuse vastupealetungi edukas kordaminekus.

Poolte tegevus kuni 02.12.18.

Punaväe pealetung kogu rindel, alates 20. dets. areneb kiiresti: 22. dets. vallutavad lõunapoolt pealetungivad punaväe osad Tartu ja 23. dets. idast, üle Vasknarva, Mustvee peale tungivad osad — Jõgeva. Seega on langenud punaväe võimusse kogu maaala ida-pool Tapa, Tartu raudteed. Taandumisel eesti väeosade poolt tehtud purustuste tõttu on raudtee kasutamine kuni 28. dets. takistatud ja punaväe ümbergrupeerimine uute operatsioonide teostamiseks lääne suunas toimub aeglaselt.

Jõgeva vallutanud punaväe osa püsib Jõgeva raioonis, erilist aktiivsust avaldamata kuni 27. dets. Tartu vallutanud punaväe osad, luure andmeil, liiguvad põhja suunas. Näib tõenäolikuks nende osade koondamine Jõgeva raiooni ja tegevusse saatmine Põltsamaa suunas.

Samal ajal koonduvad Põltsamaa raiooni 2. jalaväepolgu osad, kes asuvad kaitse organiseerimisele. Tapiku, Lahavere, Aidu joonel. Koos 2. polguga on taandunud Põltsamaale Tartu maakonna ja linna kaitseliidu pataljonid. Nendest viimane lahku 30. dets. Põltsamaa raioonist, kuna esimese osadest leitn. J. Kuperjanov hakkab organiseerima Puurmannis omanimelist salka, ühtlasi julgustades 2. polgu paremat tiiba.

Põhjapool kestab punaväe edasitung. Nende pealetung on suunatud Tapa—Tallinna raudtee ja Rake, Paide suunas. 25. dets. punased on jõudnud Koeru, Tapa joonele.

Poolte jõud.

25. dets. Põltsamaa raiooni koondatud 2. polgu osad asusid järgmiselt:

*) Artikli koostamisel on kasutatud arhiivimaterjali, mälestusi lahingust osavõtnult ja kohalike elanike.

Üksuse nimetus	Täkke	Mõõku	Rk	Kk	A s u k o h t
Polgu staap	—	—	—	—	Uue-Põltsamaa mõisas
I pataljon	85	—	1	3	Pajusi mõisas
II „	79	—	1	3	Põltsamaa alevis
III „	47	—	1	2	Panastvere krülas
Ratsa-k-do	—	25	—	—	Aidus (Jõgeva suuna katteks)

Üldse on polgus 104 ohv. ja 608 rahva-väelast, 5 r.äklp. ja 11 k.äklp. Peale selle kuuluvad 2. polgu juurde Torma—Lohusuu kaitseliidu salk 33 meest ja Avinurme k.äklp. liidu salk 17 m., kes teotsevad koos I pataljoniga.

Meeskonna varustus on vilets, paljudel puudub soe riietus ja korralikud jalanõud, enamik meeskonnast kannab isiklikku riietust. Relvastus on mitmesugune. 2. polgu osad on varustatud jaapani püssidega, kuna kaitseliidu üksustes on jaapani, vene ja saksa püsse. Ka kuulipildujad on mitmet tüüpi.

Meeskonna meeolu on rõhutatud. Kuigi Põltsamaale taandunud üksused koosnevad isamaalikest mõtlevast elemendist, kellel ei puudu usk rahvuslike väeosade edusse, rõhub meeolu teadmine, et niigi väikesearvulise vahva väe ridades leidub palju selliseid, kes käega löövad rahvuslike iseseisvusele ja vabadusevõitluses jäävad passiivseiks või lähevad üle vaenlase poole. Ka punaväe laviinilik edasitung on mõjutanud meeolu langust.

2. polgu vastu teotsevad 3. soome kommunistliku polgu osad, kes Eestisse tungisid üle V a s k n a r v a, koosseisus umbes 350 jalaväelast ja 50 ratsanikku ühes 5 r.äklp. 28. dets. nendele jõududele seltsivad lõunapoolt pealetungiva 49. kütüpolgu osad, umbes 600 meest ühes 3 r.äklp. ja 6 e suurtükiga. Kokku on vaenlasel 950 tääki, 50 mõõka, 8 r.äklp. ja 6 suurtükki.

Maastik.

Eesti territooriumi keskosas Võrtsjärv ja sellest põhjapool asuv soode ja metsade valdkond jaotab Eesti territooriumi kaheks operatiiv osaks. Soode ja metsade valdkond põhjapool Võrtsjärve ulatub kuni Järva ja Virumaa piirini, kus lõpeb Endla järve ja seda ümbritsevate mülgas-soodega. Maa-pind siin kujutab madalat tasandikku, mis kaetud rabade, soode ja soostunud metsadega, — moodustades 8—15 km laiuse raskesti läbipäsetava maaala. Sellel madalikul

2. jalaväepolgu operatiiv-staap Vabadusesõjas.

× polgu ülem alampolkovnik Kurvits.

leiduvad üksikud kühmad ja künnised, millele on koondunud põllud ja elamud, moodustades kultuurmaistu saarekesi kesk asundamata soide ja metsi. Teid mis läbibistavad selle metsade ja soode ala on Põltsamaa raionis neli; alates põhjapoolt: 1. Vaimastvere—Endla—Tapiku, 2. Jõgeva—Aidu—Põltsamaa, 3. Painküla—Saduküla—Pikknurme ja 4. Laeva—Puurmanni—Põltsamaa. Nendest teedest on tähtsamad teine ja neljas, kuna esimene ja kolmas ühendavad suuretest teedesõlmedest eemalasuvaid punkte. Erilise tähtsuse omavad Jõgeva, Aidu, Põltsamaa suunad. See on lühim tee, mis viib Jõgevalt Põltsamaa raiooni ja sealt Viljandi, Türi raudteele. Selle maantee ääres asuvad vähemad külad ja karjamõisad. Kaava mõisast läänepoolle asuvad peaaegu laudtasasel maastikul Kõpu, Kose, Vägari ja Aidu külad. Neis küldes leidub palju kiviheitisi ja aedu. Eriti rikas viimastest on Aidu küla, mis head varju pakub püssi ja klp. tule eest. Aidust idapool asuvad tasased põllud võimaldavad püssi ja klp. tule maksimaalset kasutamist, kuna metsad ja heinamaad põhjas ja lõunas võimaldavad varjatud liikumist tiibadele ja seljatagusesse, nii ühel kui ka teisel võitleval poolel. Vaatamata sellele, need defileed

võimaldavad vähemate jõududega sulgeda tee edasitungiks ka ülekaalus olevale vaenlasele.

Ilmastik.

Külm — 10—15° C on kestnud juba pikemat aega. Selle tagajärjel vesised heinamaad ja sood on kattunud jääga ja muutunud läbipääsetavateks jala- ja ratsaväele. Kuni 28. dets. on sadanud vähe lund. Kraavid on täistuiskunud ja maapinda katab 5—10 sm paksune lumekiht. 28. dets. sajab lund ja tuiskab, kuid sellele vaatamata ei muutu liikumine väljaspool teid raskeks. Seega jäävad kergesti läbipääsetavateks põhja- ja lõunapool asuvad heinamaad, mida lahingute kestel kasutavad mõlemad pooled, tegevuseks vastase seljataguse vastu.

Asumine kaitsele.

Arvestades maastiku iseloomu 2. polk organiseerib Põltsamaa teedesõlme kaitse eelpool nimetatud defileedes — Lahavere, Aidu joonel, pannes erilist rõhku Aidu teedesõlme enese käes hoidmisele. 26. dets. asub I ptlj. Lahavere külla ja III ptlj. Aidu külla, kus veel samal päeval organiseeritakse positsion. Oma vasaku tiiva katteks I ptlj. saadab Avi-

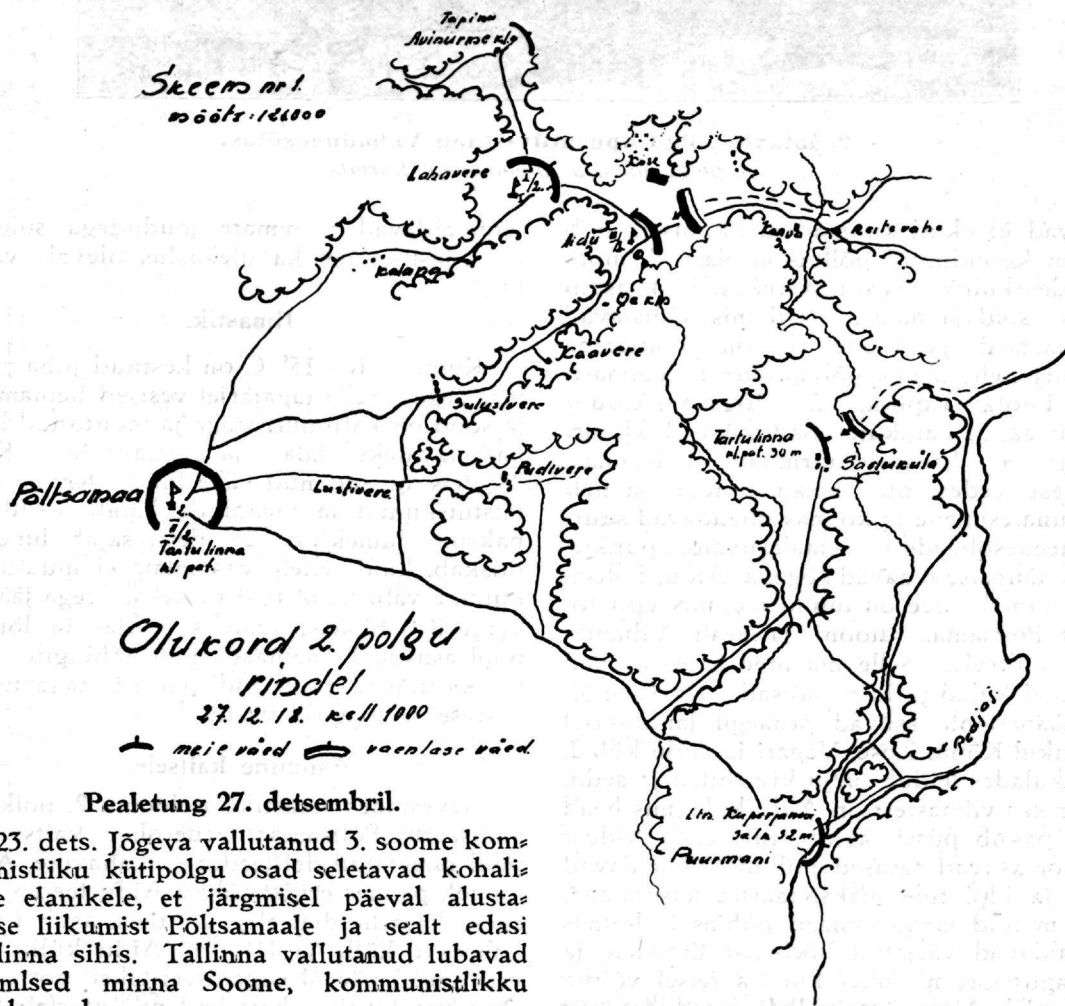
nurme k. liidu salga Tapiku mõisa. Ltn. Kuiperjanovi salk, 32 meest, asub Puurmanni mõisa, Laeva, Puurmanni suuna katteks. Polgu varru jääb Põltsamaale II ptlj. Rügemendi ratsa-k. do läheb III patüli käsutusse, Aidus.

27. dets. hommikul on jõud jaotatud ja positsioonid organiseeritud järgmiselt:

III ptlj. ja ratsa-k. do on organiseerinud positsiooni Aidu küla idaserval, Välba talust 200 m lõunapool olevatest vabadikkude saunadest kuni Silla saunani. R. klp. on korraldatud laskmiseks läbi meierei ukse, k. klp. Levis asub paremal tiival Välba talu kohal ja k. klp. „Colt“ vasakul tiival. Ratsa-k. do asub varus Oti talus. Temalt on välja saadetud valvepost vallamaja juurde. Ptlj. staap asub Rehe talus.

I ptlj. ja Torma—Lohusoo k. liidu salk asuvad Lahavere südakülas; pataljoni staap Sepa talus. Avinurme k. liidu salk asub Tapiku mõisas, kus valvab Vaimastvere suunda (vt. skeem nr.1).

Tegelikult alustab 3. soome komm. polk pealetungi alles 27. dets. hommikul, kui 2. polk on juba suutnud organiseerida kaitse. Jõgevalt polk liigub Aidu suunas 104 küüthobusel, igal reel 3—4 sõdurit. Vallamaja ja Kirjatalu raionis kolonn hargneb lahingukorda ja alustab liikumist Aidu suunas, kusjuures peajõud liiguvad maantee suunas. III ptlj. vaenlase ilmutisel asub organiseeritud laskekohtadele, oodates vaenlase lähene mist. Patül teeb korralduse, tuld mitte avada enne vaenlase jõudmist 300—400 meetrini, kuid meeskond alustab tulistamist juba 700—800 meetrilt. Hüpetega vaenlane läheb 200—300 meetrini, kus ta pealetung lõplikult seisma pannakse. Nähes, et rindelt pealetung äpardub, hakkab vaenlase valguma tiibadele. Üks salk, umbes 20 meest, alustab kell 1300 pealetungi Koselt Kaisa talu suunas. Sellel salgal läheb korda vallutada Kaisa talu, kuid edasitungi takistab kapt. Vaher'i 7 meheline salk, kelle patül kiiresti saadab Linaleo talu raiooni. Paremal tiival

valguvad punased Välba karjamaale, kust liiguvad edasi Kassi-Tõnise talu suunas. Vaenlase tõkestamiseks saadab patül oma viimase varu — 7 ratsa-k. do meest. Ülejäänud ratsa-k. do mehed on juba varem saadetud vasakule tiivale, sest Kooli raioonis on märgatud liikumist ja patül kardab sellest suunast vaenlase pealetungi. Vaatamata tiibade haaramise ohule, paneb pataljon mehiselt vastu, kandes tunduvald kaotusi. Langanud on 2 rahvaväelast, haavatud 4 ohvitseri ja 5 rahvaväelast.

Lahing raugab pimedas. Punaste pealetung on tagasi löödud, kuid meeskonda valdab tiibade haaramise kartus. Pimeduses nähakse nii paremal kui ka vasakul, metsa ääres liikuvaid kogusid. See loob paanilise meeleolu. Nähes, et võimata on meeskonda rahustada ja jääda peatuma küllasse, patül teeb ettekande olukorrast polgu ülemale ja taandub Oe mõisa, kus püüab organiseerida uut kaitset. Päevane lahing on aga niivõrd mõjutanud meeskonda, et pataljon taandub peatuseta Sulustvere külla.

I pataljon ei võta sel päeval lahingust osa, kuna tal puudub side III pataljoniga ja üks väljasaadetud luurpatrullidest toob teate, et Aidu on vist juba vallutatud punaste poolt.

Vastulök Aidu vallutamiseks.

Hinnates Aidu teedesõlme oma käes hoidmise tähtsust, polgu ülem otsustab vallutada Aidu küla vastulöögi 28. dets. hommikul. Selle vastulöögi polgu ülem tahab teostada isiklikult II ja III pataljoniga, ltn. Kuperjanovi salga toetusel Sulustvere, Aidu suunas, kuna I pataljon, teetsedes vaenlase tiiva vastu, peab abistama vastulööki.

Juba vastulöögi eelkorralduste tegemisel on polguülem haige, Sulustvere sõidul suureneb palavik. Selletõttu vastulöögi teostamine ei toimu küllalt kiiresti ja I pataljon, kes teotseb iseseisvalt, vallutab Aidu varem kui II ja III pataljon jõuavad kohale.

Aidut vallutades I pataljon leiab küla tühjana. Nagu hiljem selgus olid punased 27. dets. pimedat tulekul taandunud Jõgeva suunas, kaasa viies 20—25 surnut ja haavatut.

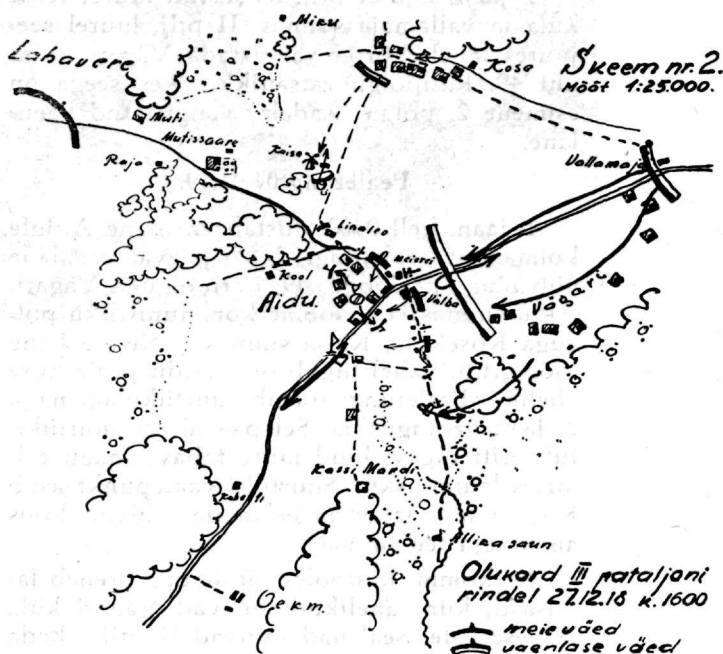
Pärast Aidu vallutamist I pataljon asub tagasi Lahaverre, kus organiseerib kaitse Mutisaare, Muti, Pärtli joonel. III ptlj. võtab tagasi oma endised asukohad Aidu ees ja II ptlj. asub polgu varru Sulustvere külla.

Oöl vastu 30. dets. vahetab II pataljon ära III pataljoni, kes asub varru Sulustvere külla. Polgu parema tiiva julgestuseks asub ratsa-k. do Lustivere mõisa.

Pealetung 02.01.19.

Kuni 2. jaanuarini on 2. polgu rindel vaikne. Teostatakse vaid intensiivselt luuret. Luure selgitab, et vaenlasele saabusid 28.—29. dets. Jõgeva raiooni värsked üksused, koos suurtükiväega.

2. polgu osad kasutavad seda aega positsiooni organiseerimiseks. Vaatamata pioneerivarustuse puudusele, tekib Aidu küla ida servale kiviaedade ja kiviehitiste taha tugev positsioon, mis pakub head varjet püssi ja kuulipilduja tule eest. Lumme kaevatud laskuripesad vooderdatakse põhuga, mugavamaks tulistamiseks. Polgu osade asetus kaitsele 02.01.19 on näidatud skeemil nr. 2.

Uueaasta päevaks jõuavad rindele „Ühistöö“ kingitused ja esimesed rutuga rekvireeritud varustuse artiklid, mille tõttu viimastest on palju selliseid, mis ei ole otstarbekohased lahinguolukorras, nagu kroomnahksed poolsaapad j.m., kuid need saadetised mõjuvad meeleolu tõusule tunduvalt kaasa ja 2. jaan., kui punased alustavad teiskordselt pealetungi, leiavad nad Aidus ees vastase, kes ei mõtlegi enam taganemisele.

2. jaan. pealetungist võtavad osa punaste 3. soome komm. polgu ja 49. komm. kütipolgu osad, kokku umbes 950 tüüki, 50 mõõka, 8 r. klp. ja 6 suurtüki toetusel. Sellel pealetungil vaenlase löök on suunenud maantee ja Vägari küla suunas. Nende 3" ja 47" patareid toetavad pealetungi Kaava mõisa raioonist, kuna 2 poolteise tollilist suurtükki

on toodud Kirjase tallu, vallamaja raiooni. Vaenlase surve on eriti tugev II ptlj. rindel. kuid vaatamata tema umbes 10-kordsele ülekaalule ja suurtükitulele, see pealetung lüüakse tagasi. Vaenlase ahelikud jõuavad hüpetega positsiooni ette kuni 400 meetrini, kust meie tule tõttu enam edasi ei pääse. Pimeduse tulekul vaenlane taandub Kõpu külla, Kaava suunas, kus püsib kuni 4. jaanuarini.

2. jaan. lahingus saab surmavalt haavata 8. roodu ülem lipnik Kotkas ja kergemini haavata kaks rahvaväelast, kuna vaenlase kaotused selles lahingus on 15—20 haavatut ja surnut.

3. jaan. I ja II ptlj. teostavad luuret Kose küla ja vallamaja suunas. II ptlj. luurel seejuures läheb korda vangistada Vägari külas üht 49. kütipolgu ratsanikku, kes seega on esimene 2. polgu osadelt vangistatud vaenlane.

Pealetung 04.01.19.

4. jaan. kell 0900 alustab vaenlane Aidule kolmandat pealetungi. Sel päeval vaenlane viib oma pealöögi 49. kütipolguga Vägari, Aidu suunas ja 3. soome kommunistliku polguga Koseküla, Kaisa suunas. Nende kahe löögigrupi vahel liigub otse Aidu peale hõre ahelik. Pealetungi toetab suurtükivägi, nagu 2. jaan. lahinguski. Sel päeval on suurtükivägi eriti tugev, kuid mitte tabav, nagu eelmises lahinguski. Suurtüki vaatepunkt asub Kirjase talu lakas ja elv vaatleja liigub koos ahelikuga tee suunas.

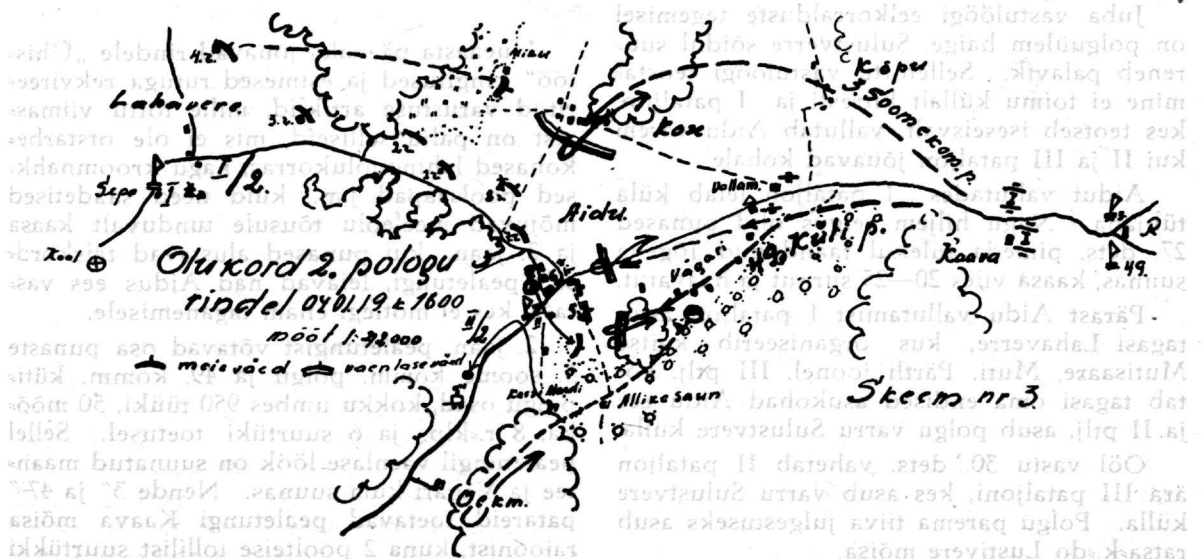
49. komm. kütipolgu pealetung areneb lagedasti, kuni ahelikud jõuavad Vägari küla lääneservale. Seal nad satuvad II ptlj. tiheda

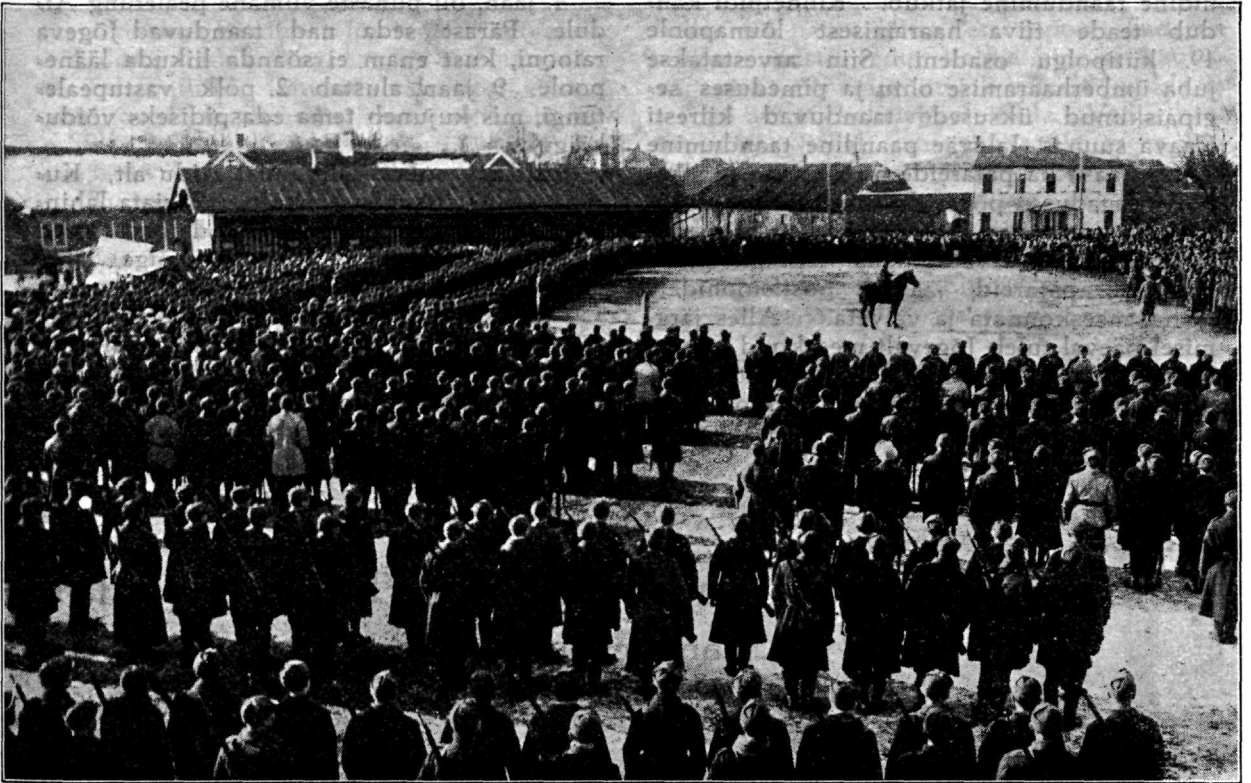
kuulipilduja ja püssitule alla ja on sunnitud peatuma. Umbes kell 1200 raugneb vaenlase pealetung paremal tiival, kuna äge tulistasimine kestab õhtuni.

Koseküla, Kaisa suunas pealetungiva 3. soome komm. polgu pealetung pannakse seisma I ptlj. parema tiiva ja II ptlj. vasaku tiiva tulega. Vaenlase ahelikud jäävad laamama lumele 200—400 m läänepool Kose küla ja avavad sealt ägeda tule Kaisa ja Mutisaare suunas. Aegajalt pommitab vaenlase suurtükivägi neid talusid, kuid kahju sünnitamata.

Samal ajal kui raugneb vaenlase pealetung Vägari, Aidu suunas, ilmub II ptlj. parema tiiva taha Kassi-Mardi talu juurde umbes 50 meheline vaenlase ratsasalk. (Skeem nr. 3.) Kassi-Mardi talu juures asuv väikesearvuline ratsasalk taandub pataljoni staabi juurde ja kannab ette vaenlase jõulisest tiiva haaramisest. Pärast seda see salk asub Kabeli talu juurde, kust tulistab lõunapoolse metsa servale tulevaid vaenlasi. Teade parema tiiva haaramisest ja laskmine kaugel parema tiiva taga loob pataljoni staabis äreva meeleolu. Parema tiiva katteks patül saadab oma varu — Tooma-Lohusoo k. liidu salga, umbes 25 m. Osalt omal algatusel, osalt patüli käsul, paiskuvad ahelikku, rindegas lõunasse, sidek. do, vooi ja ambulantsi meeskonnad, et tagasi lüüa võimalikku vaenlase pealetungi.

Kuna puuduvad täpsad andmed vaenlase parema tiiva jõudude suuruse kohta, ja pole andmeid, kuhu suundub nende löök, palub patül telefoni teel polguülemalt abi, kes kindlustaks II pataljoni parema tiiva julgeolekut. Ühtlasi valmib pataljoni ülemal taandumise

2. jalaväerügemendi paraad Vabariigi aastapäeval 24. veebr. 1920. a. Võrus.

plaan, juhuks kui hilineb abi ja vaenlane valdab tagalasse viivad teed. Vaenlase pealtnung paremalt tiivalt siiski ei teostu, vaid ratsasalk liigub mööda metsäärt kuni Oe karjamõisani, kust pimeduse tulekul pöörab tagasi ja kaob metsa.

Vaenlase taandumine.

4. jaan. lahingust võtab osa I pataljonil ainult 1. rood, kuna teised roodud asuvad eemal. Pärast lõunat teeb patül 4. roodule ülesandeks, minna Kose küla tiivale ja võtta vaenlase ahelikud tiibtule alla. Ämarikus jõuab 4. rood heinamaa servale, Miku talu ja sellest lõunas asuva metsatuka juurde, kust avab ootamata püssi ja kuulipilduja tule Kose külale.

Selleks silmapilguks on kujunenud 3. soome komm. polgu juures järgmine olukord. Meeskond on tüdinenud kogu päeva kestnud lahingust. Kellel võimalik, on roomanud ahelikust külla, kus otsitakse taludest süüa ja kirutakse tekkinud olukorda. Toidu otsimise eesmärgil on läinud Tõnise tallu nähtavasti siin teotsevate üksuste juhid. Surmaga ähvardades pannakse perenaine toitu valmistama. Väljas ämardub, kui punaväelased lauda istuvad ja aplalt sööma asuvad.

Siin tekib peremees Hinnul mõte hirmutada punaväelasi. Ta läheb akna juurde, vaatab välja ja hüüab kohkunul häälel: „Miku poolt tuleb valgeid kui pilvi!“ Selle hüüde peale jookseb akna juurde üks punaväelastest. Vaevalt ta on suutnud peatuda akna juures, kui püssikuul läbi akna haavab punaväelast rinnust, kes langeb karjatades põrandale. Ülejäänud punaväelased on juhtumusest nii rabatud, et kõik tormavad kisa des õue. Pimedus on tihenened; 4. roodu tiibtule tõttu on alanud taandumist parema tiiva ahelikud ja valguvad parajasti küla majade vahele. Kõik see röövib juhtidelt orienteerimisvõime, nende kisaga väljajooks majast aitab veelgi suurendada tekkivat paanikat. Tõnise õuele on asetatud raskekuulipilduja, mis tulistab Kaisa ja Mutisaare suunas. Juhtide põgenemisel talust saab kuulipilduja meeskond mulje, et valged iga silmapilk on jõudmas külla. Kuulipildurid haaravad kuulipilduja positsioonilt, kuid nähes, et see takistab taandumist, jätavad ta maha ja jooksevad läänes asuvasse metsa. Mõne minutiga on küla punaväelastest tühi. Metsa serval kuulipildurid märkavad, et valgete hädaoht ei ole siiski nii suur. Kaks meest jookseb tagasi, viies kaasa oma relva. Vaenlase

üldine taandumine jätkub. Rinnetpidi kandub teade tiiva haaramisest lõunapoole 49. kütipolgu osadeni. Siin arvestatakse juba ümberhaaramise ohtu ja pimeduses segipaiskunud üksused taanduvad kiiresti Kaava suunas. Jalaväe paaniline taandumine kisub kaasa ka patareide meeskonna ja staabid. Segaduses põgeneb punaväe mass Jõgeva suunas, viies kaasa umbes 40 haavatut, kuna 8 surnut jäävad maha lahinguväljale. Vaenlase patareid jäävad positsioonidele maha, meeskonnata ja valveta. Alles järgmisel päeval tuleb Jõgevalt meeskond hobustega ja viib patareid ära. 2. polgu luure jääb hiljaks: ta jõuab Kaavale umbes pool tundi pärast seda, kui on lahkunud punaste patareid.

4. jaan. oli punaste viimane pealetung Aidule. Pärast seda nad taanduvad Jõgeva raiooni, kust enam ei söanda liikuda läänepoole. 9. jaan. alustab 2. polk vastupealetungi, mis kujuneb tema edaspidiseks võidukäiguks.

Pärast vaenlase lahkumist Aidu alt, Kurista vallavalitsus laseb kokku korjata lahinguväljal leiduvad punaväelaste laibad. Need maetakse kohale, kus punased kõige lähemale jõudsid Aidule, maantee äärde, umbes 150 m meiereist idapoole. 10 aastat hiljem püstitas samale kohale kohalik kaitseliit lihtsa mälestusmärgi, tänutäheks Aidut kaitsnud väeosadele ja mälestuseks lahingus langenud kodumaa kaitsjatele. A. N—k.

2. jalaväepolgu II pataljoni osad Tuderna sillal

31. jaanuaril 1919. a.

V. Jakobson.

Ööl vastu 31. jaanuari liikus 6. rood pataljoni ülema kapten Liibuse käsul Kaamnitsa külast metsateid kaudu Hanikase külla. Roodule oli tehtud ülesandeks ära lõhkuda Tuderna raudteesild, raudteeäärsed telefoniliinid ja raudtee.

Koidiku eel jõudis 6. rood Hanikase külla. Rooduülem al-kapt. N. tegi korralduse lipnik K-le rühmaga asuda eelnimetatud ülesande täitmisele. Lipnik K. liikus raudteele umbes kell 0600. Samal ajal aga asusid punaste osad veel Orava mõisas. Umbes kell 0630 kohtas al-kapten N. Hanikase külas samas külas elutsevat kingseppa, endist Maailmasõjast osa võtnud kasakaväe sõdurit, kes seletas, et punastel olevat Tuderna silla juures 15-meheline valvepost. Seda teada saades andis al-kapt. N. lipnik J-le käsu, minna järele raudteele jõudnud rühmale ja võtta maha silla juures asuv valvepost. Lipnik J. sõitis koos kingseppaga rühmale järele küüthobusel. Kuna oli hädaohtlik otse Tuderna sillale välja liikuda, laskis lipnik J. juhtida kingseppa küüdimeest raudteele umbes pool kilomeetrit Tuderna sillast Lepasaare jaama poole. Sinna jõudes selgus, et lipnik K. oli postid välja pannud ja saagis ülejäänud meestega kahe mäenõlvaku vahel üht telefoniposti läbi. Postil võis olla üle 50 traadi. Kuna post asus mäenõlvakute vahel, tõusis ta läbi saetuna traatide pingest õhku. Liinide lõhkumine kirjeldatud juhul oli esmajärgulise

tähtsusega, seepärast lipnik J. võttis rühma, valis uuel kohal vastava telefoniposti ja laskis selle läbi saagida. Telefonitraadid lõhuti kirve ja labidatega ning nende otsad eemaldati üksteisest. Tööga tuldi toime kella 0700. Kõik see toiming ei jäänud muidugi punaste valvepostile tähelepanemata; kaks sillal asuvat valvesõdurit näisid liikuvat ilmselt närviliselt.

Lipnik J. asus nüüd Tuderna silla juures asuva punaste valveposti mahavõtmisele. Selle teostajaks määras ta lipnik K., kes pidi poole rühmaga haarama valveposti põhjapoolt raudteed, ja läks ise ülejäänud meeste raudteetammist läbi kaevatud teed mööda sillale lõunapoolt raudteed. Künkline ja metsaga kaetud maastik võimaldas läheneda sillale soodsalt kuni 100 meetrini. Lipnik J. venekeelsele hüüdele „andke alla“, vastasid punased püssitulega. Tuli avati raudteetammi juures asuva vahiposti majakese juurest. Seejärele lipnik J. käskluse peale avati meie poolt tuli punaste pihta. Vastastikku laskmisest said punased aru, et nad on sisse piiratud. Meil osutus võimatuks punaseid tabada nende asukoha tõttu orus kõrge raudteetammi ja mäenõlvaku vahel. Küll tabas aga meie tuli vahiposti majakest, ja hiljem selgus, et see oli kuulidega läbi lastud.

Nähes, et pääsu ei ole, katkestasid punased tule ja andsid alla. Vangistatavoid oli ainult 7 meest. Punaste seletuse järgi ole-

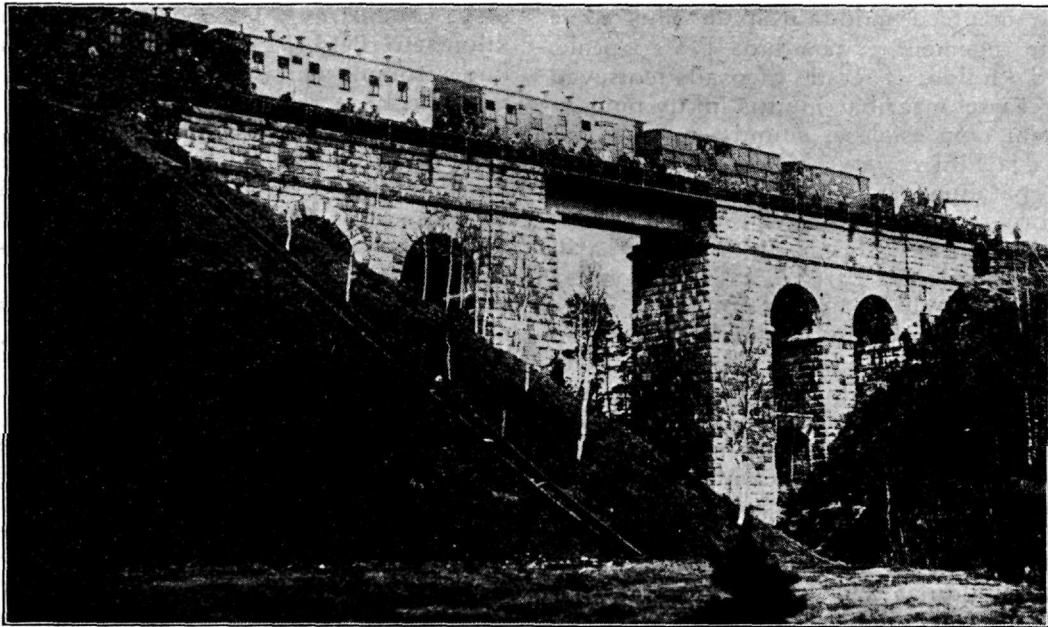
vat neid samapalju läinud hommikul enne meie tulekut raudteest lõunapool asuvasse küladesse toitu tooma.

Telefoniliinid lõhutud, valvpost võetud, võidi asuda raudteesilla ja rööbastiku lõhkumisele. Muuseas raudteetamm oli seal kohati 15—18 meetrit kõrge. Sild — paekivi ehitis Tuderna ojal.

Nii silla kui ka raudtee lõhkumiseks roodul kui ka väeosal puudusid vastavad lõhkumisevahendeid — lõhkeaineid. Kaasasolevad saksa kaigas-käsigranaadid ei suutnud röö-

vel ühe rühma, leitn. S. juhatusel. Umbes kella 1400 paiku sõitis Petseri poolt Tuderna sillale punaste vedur kolme kinnise kaubavaguniga. Rongi sõitu oli eemalt kuulda ja mehed asetati kahelepoole silda. Vedur peatus sillal. Sellelt astus maha üks mees, kes asus silda vaatama. Nähes teda tormasid meie mehed kungastelt sillale. Tulijaid silmates hüppas silla vaataja vedurile ja rong sõitis tulnud teed tagasi.

Videvikul teatas vahipost leitn. Sale raudteevahi majja, et Lepasaare jaama poolt sõi-

Meie soomusrong Tuderna sillal.

paid purustada, veel vähem silla raudtalasid. Silla lõhkumisest järelikult tuli loobuda ja asuda rööbastiku lammutamisele. Teed lõhuti ligi pool kilomeetrit. Rööpad lükati kõrgelt tammilt alla. See kõik oli aga asjata töö, sest tol korral raudteelõhkujad kahjuks ei teadnud, et soomusrongidel on alati kaasas teatud hulk raudteerööpaid lõhutud teede parandamiseks.

Raudteevaht, kelle asula Tuderna sillast umbes 400 meetrit Lepasaare jaama poole, soovitas raudteelõhkujatele silla juures asuva väikse käänaku kohal ja ka mujalt otseteel raudteerööpail väliselt küljelt poldid ära võtta, raudteerööpad ühe rööpa võrra väljapoole nihutada ja poldid rööbaste väljapoole sete äravõetud poltide aukudesse sisse lüüa, selteades, et rong jookseb siis rööpailt maha. Tehti nagu soovitatud ja seda õige mitmes kohas.

Keskpäeval saatis rooduülem raudteele

dab rong ja sellelt on kuulda (talveõhtu kerge õhu tõttu) laia sõimu ja eesti-venekeelseid käsklusid. Tekkis arvamine, nagu oleks Võru ja Valga meie vägede poolt vallutatud ja et sõidab meie soomusrong. Teated tollest puudusid. Ootamatuste vältimiseks tegi leitn. S. siiski korralduse roodu asumiseks positsioonile põhjapoolse raudteed. Lipnik J. pidi kahe mehiga sõitvale rongile vastu minema. Rongi lähenedes ligi 100 meetrile nägi lipnik J., et rongiga liikus mõlemil pool raudteed paralleelselt kaks ahelikku. Temaga kaasas olevad mehed sattusid ahelikule vastu, mispeale rongilt avati maruline kuulipildujatuli. Oli selge, et on tegemist punaste soomusrongiga. Rong ühes ahelikuduga liikus edasi, kogu aeg tulistades. Kuna põhjapoolt raudteed pealetungiv punaste ahelik ähvardas haarata roodu paremat tiiba, andis leitn. S. käsu raudtee liini äärest tagasi tõmbuda. Positsiooniks võeti suund rindega raudteeli-

nile Hanikase küla lõunaserval, kust rongi tulistamist jätkati.

Pataljoni ülem sai samal päeval vangistatud punastelt ja kohalikeelt elanikeelt teateid, nagu oleks punaste suuremad osad, kes asusid Põlvas ja Partsi mõisas ja nende ümbruses, saabunud meie seljataha Veriora mõisa ning andis 6. roodule käsu Kaamnitsa külla tagasi tulla.

1. veebruaril saatis pataljoni ülem lipnik J. 10 mehega Kaamnitsast Veriora mõisa luurele. Selgus, et mõisas pole punaseid. Saadud luureandmeil aga pidi liikuma Võru-Räpina manted mööda Räpina sihis terve punaste rügement, et taanduda Petseri peale. Saanud kuulda, et eesti väeosad teotsevad raudteeäärsele maaribal, muutis liikuv punaste rügement oma esialgset suunda ja liikus üle Räpina ja Pihkva järve Venemaale.

II pataljoni osad ei saanud seetõttu 1. veebruaril raudteele tagasi minna.

Ööl vastu 2. veebruari liikus terve pataljon, välja arvatud 5. rood, Hanikase külla. Pataljoni ülemalt käsutati 8. roodust rühm lipnik M. juhatusel raudteele, kaasas lipnik J. kui kohaliku maastiku parem tundja. Tuderna silla juurde minnes nähti, et punaste soomusrongist esimene platvormvagun ja liivaga soomustatud kinnine kaubavagun olid vajunud rööpailt raudteetammile maha, mis takistas rongi edasilükkumist Petseri sihis. Platvormvagunilt saadi 42" suurtükk ja kaubavagunist 1½" kaevikusuurtükk, kaks kolt-kuulipildujat, ligi 100 mürsku ja koltidele linte laskemoonaga. Relvad kui ka laskemoon olid laskekõlvulikud.

Nagu eeltoodust näha, oli II pataljoni 6. roodu retk raudteele tulnud punastele nii ootamata, et nad paanikas ei sõandanud enam asuda rööpailt veerenud vagunite ülestõstmisele, isegi mitte relvade rikkumisele, rääkimata kaasavõtmisest. Hiljem selgus, et punased olid maha veerenud vagunid rongist lahti haakinud ja kohe Võru sihis tagasi sõitnud. Seda muidugi teadmatusest, millised meie väeosad ja kui suures koosseisus raudtee ääres asusid.

Kui 1. veebruaril vallutati Tallinna kaitsepataljoni poolt Võru, sõitsid punased kõnesoleva soomusrongi koosseisuga Võrust mõne kilomeetri Petseri pool asuvale soole ja lahkudes rongilt süütasid selle.

Tolle kiire retke tagajärjel jäi meie kätte kõik veerev koosseis, mis punastel oli jaamades Lepasaare—Võru vahelisel raudteeliinil. Lõhutud raudtee tõttu polnud punastel võimalik midagi enam ära viia. Peale selle said II pataljoni osad Lepasaare jaamas punaste baasist ühe vaguni (ligi 500.000) vene vintpüssi padruneid, mitmesuguseid varustusartikleid sõduritele, toiduaineid ja mõned vagunid furaaži. Rööpailt veerenud kaks vagunit suurtükkide ja mürskudega anti II pataljoni 8. roodu poolt üle Tuderna silla juures meie soomusrongile nr. 2. Selleks toodi juba äraveetud 42" suurtüki mürsud ja sama suurtüki lukk Hanikase külast silla juurde tagasi.

Kuivõrt see raudteeliini lõhkumine mõjustas ja aitas kaasa Valga ja Võru meie vägede kätte langemisele, jäägu sõjaajaloolaste otsustada.

2. ja Kuperjanovi üksiku jalaväepataljoni üleajateenijate kogu 10. aastapäev.

29. nov. s. a. pühitseb meie kaitseväge väe nim üleajateenijatekogu oma 10. aastapäeva. Sel päeval korraldab kogu Tartu garnisoni üleajateenijatekogude ühiskasiinos oma liikmeile ja kutsutud külalisile koosviibimise.

29. nov. 1922. a. tulid kokku 2. jalaväerügemendi üleajateenijad, arvult 34, et luua omale ühist koondist. Selle mõtte algatajaks olid tolaegne rügemendi ülem kol. S. Pinding ja Kuperjanovi partisaanide pataljoni ülem kol. leitn. V. Kohal. Otsustati asutada 2. jalaväerügemendi üleajateenijate all-ohvitseride kogu. Samal koosolekul valiti kogu ajutiseks juhatajaks veltv. Voldemar

Saar ja kirjatoimetajaks kapral Dimitri Varkel. Otsustati asutada ka laenuhoiukassa. Kogu ja laenuhoiukassa põhikirjade koostamiseks valiti komisjonid. Töö nõudis palju vaeva, kuna see oli esimene katse sel alal.

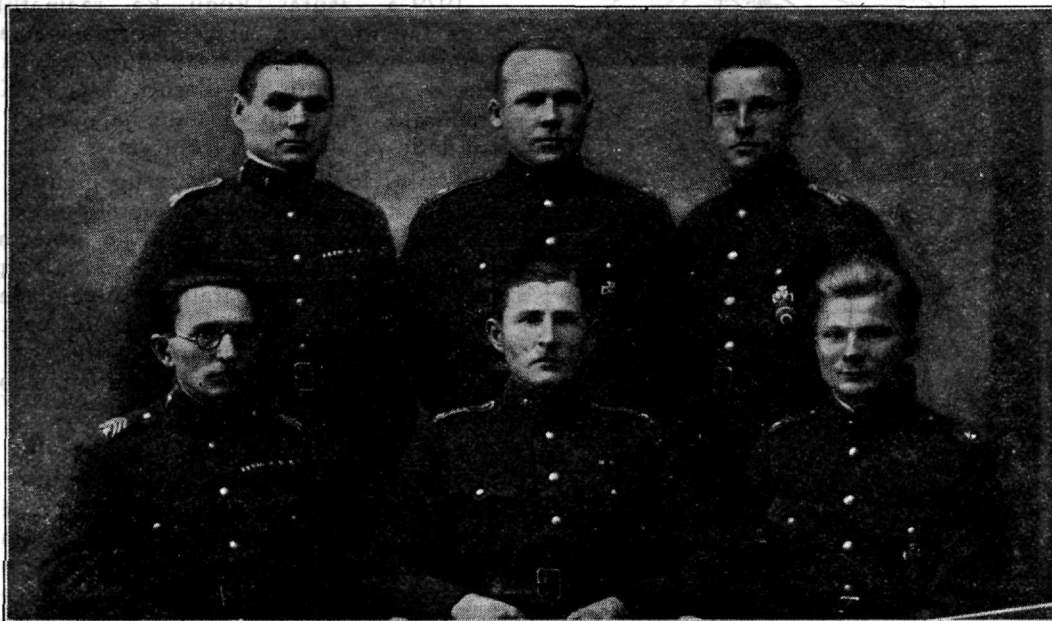
8. dets. 1922. a. üldkoosolekul tehtud parandustega esitati põhikirjad kinnitamiseks rügemendi ülemale, kes need kinnitas 21. jaan. 1923. a.

12. veebr. 1923. a. valiti kogule juhatus kinnitatud põhikirja alusel: kogu esimeheks veltveebel Voldemar Saar, abiks reamees R. Kuld, laekahoidjaks kapral Maksimilian Kukk ja sekretäriks reamees Albert Seppel.

Rügemendi poolt anti kogule tarvitada kasiino ruumeks üks tuba ja köök, mille sisseadmiseks ja korraldamiseks üldkoosolek määras 23.500 marka. Et kogul summe, peale liikmemaksu, kasutada ei olnud, siis oli juhatuse esimeseks mureks asuda summade hankimisele. Selleks otstarbeks pandi toime maksulisi peoõhtuid, millede sissetulekust kaeti hädavajalikumaid väljaminekuid.

sissetulekuks oli sunduslik liikmemaks 50 marka aastas.

Kogu juures tegutses laenuhoiukassa, mille ülesandeks oli moodustada igakuuseist sissemaksudest kapital, millest liikmeile tarbekorral laene anti. Nõutav sissemaksu summa oli 6000 marka, millist summat võis igauks vabatahtlikult suurendada. Sissemaksud summad kandsid protsenta.

2. üks. jal.-pat. üleajateenijate kogu juhatus.

Istuvad (vasakult): Kogu laekahoidja 2. järgu kirjutaja Aleksander Muda, juhatuse esimees van. allohv. Osvald Laurberg, juhatuse abiesimees noor. allohv. Aleksander Kivi. Seisavad: Majavanem veltveebel Karl Tuul, sekretär van. allohv. Jaan Liivak, raamatukoguhoidja van. allohv. Viktor Laius.

20. märtsil 1924. a. avas kogu oma liikmete toidustamiseks köögi, mis leidis suurt poolehoidu ja oli suureks abiks ka laagris toidustamisel. Köök töötas kuni 1925. a. septembrikuuni, mil muutunud oludes lõpetas tegevuse. 16. apr. 1925. a. üldkoosolekul otsustati sisse seada kogu liikmete album, kuhu mahutada kõigi kogu liikmete päevapildid. 28. sept. 1925. a. üldkoosolekul määrati kindlaks kogu aastapäev 29. novembrile ja otsustati esimest korda aastapäeva pühitseda. 12. dets. 1926. a. üldkoosolek otsustas asutada kogu juurde matusekassa, mille põhikiri vastu võeti üldkoosolekul 20. veebr. 1927. a.

Matusekassa ülesandeks oli kindlustada oma liikmeile surma puhul korralikku mahaamatmist, korraldada surnud liikmete haudu ja panna pärgi hauale. Surma puhul määrati 5000 marka matusekuludeks, millist summat võis tarbekorral suurendada. Matusekassa

Säärasel kujul tegutses kogu kuni hakkas maksma Vabariigi Valitsuselt kinnitatud Kaitseväge üleajateenijatekogude põhikiri, s.o. kuni 21. jaan. 1928. a., mil kogu endisel kujul likvideeriti. Samal päeval asutati kogu Vabariigi Valitsuselt kinnitatud põhikirja alusel.

1928. a. maikuul kogul avanes võimalus üürida linnas omale kasiino ruumid, mille pidulik avamine sündis 26. sept. samal a. kutsutud külaliste ja väeosa ohvitseride osavõtul. Ruumide avamisega avanes kogu liikmeil ühes perekondadega võimalus lähemaks läbikäimiseks. Meelelahutuseks muretseti mitmekesised mängud. Samuti korraldati omavahelisi koosviibimisi ja tantsuõhtuid. Kogu liikmete silmaringi laiendamiseks korraldati loenguid ja kursusi. Samuti korraldati igal talvel male ja ping-pongi võistlusi auhindadele. 1929. a. maikuul oli kogu liikmete omavaheline laskevõistlus auhindadele vintpüssi-

Kunst pole just kirjeldada Poola Vabadusesõda, küll on aga kunst mahutada seda 60 ja 120 lehekülje piiridesse . . .

dest ja püstolitest. Alates 1931. a. korraldatakse igal aastal pataljonidevahelisi spordivõistlusi — pataljoniülemate ja kogu poolt väljapandud rändauhindadele, samuti antakse esimestele kohtadele tulijaile individuaalauhindu. 2. üksiku jalaväepataljoni ülemalt määratud rändauhinna paremale pataljonile

kergejõustikus on võitnud kaks aastat järjest 2. üks. jalaväepataljoni üleajateenijad; Kuperjanovi üksiku jalaväepataljoni ülemalt määratud rändauhinna paremale pataljonile võrkpallis võitsid esimest korda 1932. a. 2. üksiku jalaväepataljoni üleajateenijad. 1932. a. talvel korraldati esimesed pataljonidevahelised suusavõistlused rändauhinna eest. Kogu poolt määratud rändauhinna võitsid Kuperjanovi üksiku jalaväepataljoni üleajateenijad.

1929. a. asutas kogu ka raamatukogu, mida täiendatakse eelarve korras igal aastal. Kogus on suuremalt osalt ilukirjanduslikud teosed; raamatute arv ulatub praegu 230 eks. Raamatukogu leiab liikmete ja nende perekondade poolt elavat kasutamist.

1. okt. 1928. a. 2. jalaväerügemendi jagunemisei kaheks iseseisvaks pataljoniks, kaotas kogu oma nimetuse, kuid jäi teotsema endisel alusel uue nimetuse all — 2. ja Kuperjanovi üksiku jalaväepataljoni üleajateenijate kogu. Kuni 16. maini 1931. a. olid kogul kasutada iseseisvad ruumid, siis liitus ta ruumide kasutamisel garnisoni üleajateenijate kogude ühiskasiinoga.

Kogus on valitsenud alati täielik üksimeel. Kogu üldkoosolekud on olnud asjalikud ja kõik tähtsamad otsused on tehtud peaaegu ühel häälel. Kõik see tõendab, et kogu arendab ühistunnet.

Kogu juhatuse esimeheks on käesoleval aastal vanemallohv. Osvald Laurberg, abiesimeheks nooremallohvitser Aleksander Kivi, sekretäriks vanemallohv. Jaan Liivak, laekaheidjaks 2. järgu kirjutaja Aleksander Muda, raamatukoguhoidjaks vanemallohv. Viktor Laius ja majavanemaks veltveebel Karl Tuul.

A. M.

Kaitseväe elu.

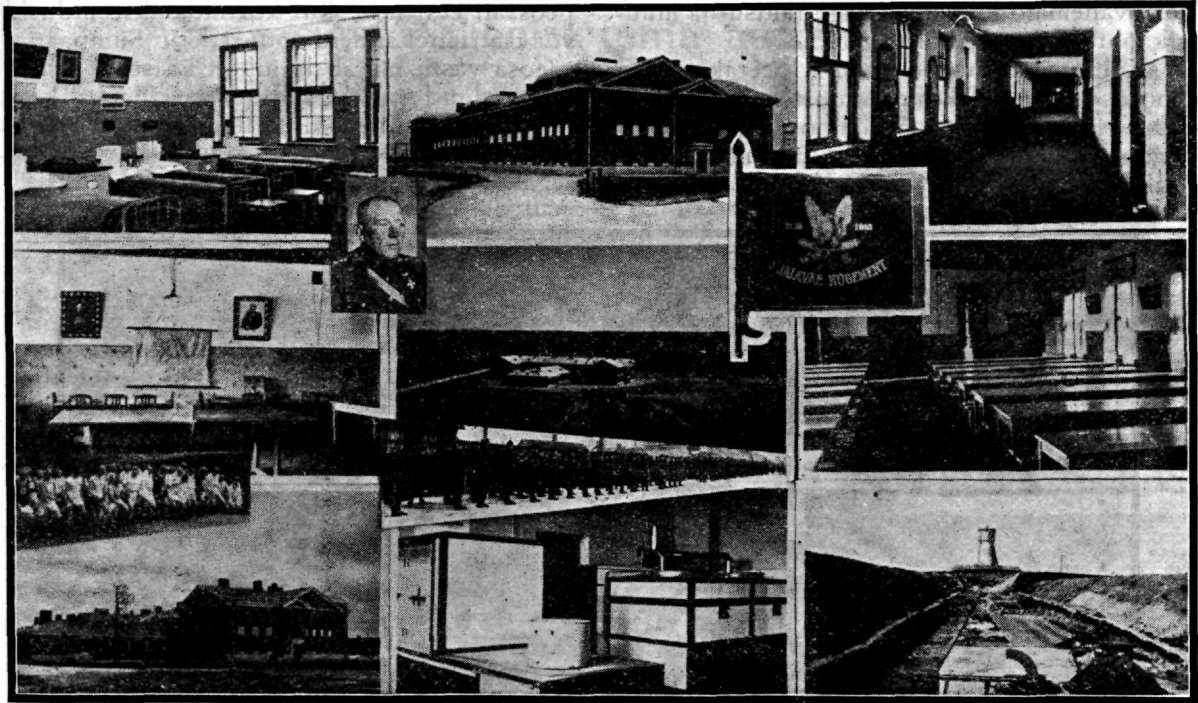
5. üksik jalaväepataljon.

Noorte väljaõpe.

Õppeabinõusid on pataljonis rahuldaval määral, raskem on aga olnud aastate vältel õppeplatside küsimus.

Kasarm, milles asub koos kogu pataljoni staabi ja tähtsamate töökodadega, valmis 1927. a. sügiseks. Kasarm ehitati endise Rakvere mõisa põllule, osa ümbrust oli täis liivauke. Seetõttu ei saanud alul kasarmu rajamine sooritada pea mingeid õppusi, vaid tuli minna kaugemale, mis oli seotud ajakuluga. Puudus riviõppuste plats, spordivälja ja laske-

rada. Laskmisi toimetati 1,5 km eemal Vallimäe varemetses või 2 km kaugusel Nortsu laskeväljal. Seni on kasarmu juurde ehitatud: laskerada, kuulipüüde- ja külgvallidega ja 5 tõstetava märklauaga, laskmiseks kuni 300 m; väike laskerada, kuulipüüde ja külgvalliga, laskmiseks kuni 100 m, märklaudu võib paigutada kuni 10 tk. Laskerajad asuvad kõrvuti, kasarmust umbes 200 m kauguses; spordivälja 400 m jooksupääl, jalgpalliväljaga, hüppekastidega j.n.e. Plats asub kasarmu ees ja omab eriti hea jalgpallimuru; õppeplatsid riviõppusteks, milleks on kivi-

Vaateid 5. üksik. jalaväepataljonist.

Keskel patül kol. Paavian.

Foto ja montaaž A. Lahke. 5. pttj.

dega ja kruusaga täidetud suur osa kasarmu ümbrust, endine põld. Peale nende on ehitatud pioneriväli ja rakendusvõimlemise riba ning osa maaala — endised liivaugud — istutatud puistikuks.

Õppeplatside soetamine ja kasarmu ümbruse korraldamine sündis väeosa enese algatusel ja hooel.

Kuna väliõppeplatsid on kõik enam-vähem korras ja kasutamiseks küllalt avarad, ei saa seda kahjuks öelda siseruumidest. Tuleb sageli siseõppusi teha kasarmus voodite vahel.

Kokkuvõttes siiski on võimalused noorte edukaks õpetamiseks olemas ja seni on suudetud noored viia kursuse lõpuks teadmiste poolest täiesti rahuldavale tasemele.

Sõdurite elu-olu, meelelahutus, kultuuriselgitustöö.

Kasarm on uus, ruumid seetõttu puhtad, valged, soojad ja küllaldaselt õhurikkad. Ruumid on sisustatud lihtsalt, tarviliku mööbliga, ilustustena seintel õlivärvipilte. Tabeleid ja kuivi diagramme on minimaalselt. Pesuruumid on samuti avarad. Peale nende on duširuum, mida rohkesti kasutatakse eriti suvel. Riiete kuivatamiseks on kombineeritud oma kuivatamisruum.

Toitlustamine sünnib suurima hoolega ja toidu mitmekesisistamiseks püüab pataljon oma maaalalt saada juurvilja. On moodne ühiskööök, tarvilikkude kõrvalruumidega, mille ehitamiseks ja sisustamiseks pataljon on omalt poolt kulutanud üle 5000 krooni. Köögi varustamine igasugu masinatega on seejuures vabastanud sõdurid pea täiesti köögitööst.

Süüakse ruumikas söögisaalis. Kasarmus asub ka sõdurite pood.

On lugemistuba, kus asub ka pataljoni raamatukogu umbes 3000 raamatuga. Lugejaislaul on tähtsamad kodumaa ajalehed ja ajakirjad. Lugejaislauda ja raamatukogu kasutatakse elavalt. Tuba on sõduritele parimaks ajaviitpaigaks, eriti veel selletõttu, et ses asub ka tugevajõuline raadio, mis on suuteline muusikat edasi andma isegi talvel kasarmueelsele spordiplatsile ehitatud liivväljale.

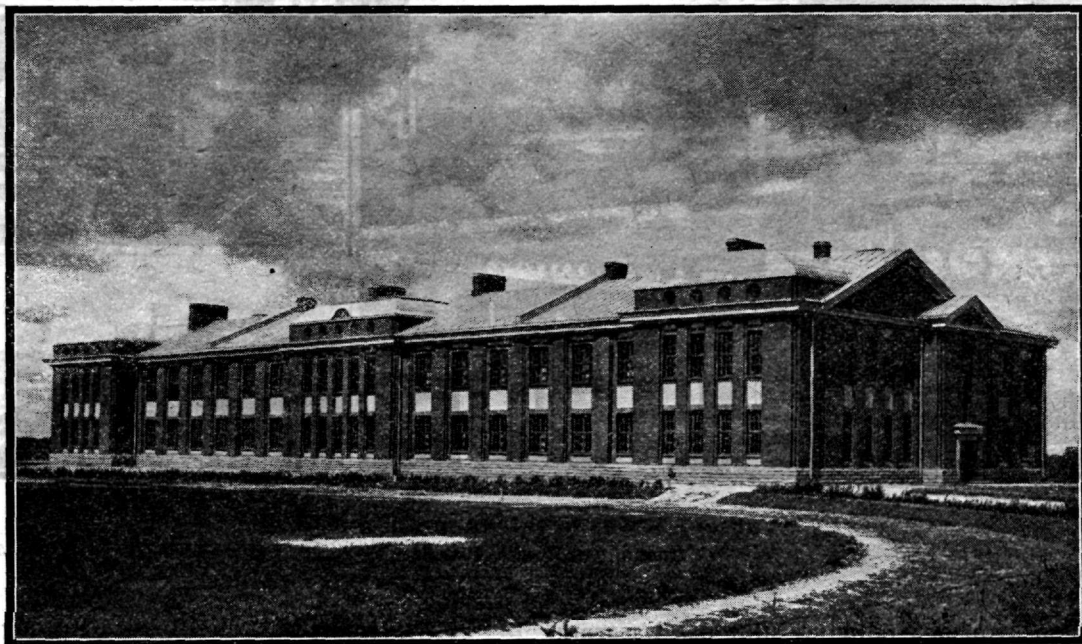
Kasarmu sisemusele ja ümbrusele on antud kodusem, mugavam ilme; on istutatud ilupuid, kuuse- ja lehtpuuhekke, tehtud muruplats, puistikke ja hoolitsetud lilledegi eest.

Puht meelelahutuse alal korraldatakse iga noorte kursuse kestel 1–2 pidu, 1–2 kinotendust, talvehooajal 1–2 teatriendust Draamastudio rändteatri poolt, peale selle

teisi vähemaid lõbustusi, nagu tantsu- ja muusikaõhtuid, kooriettekandeid j.n.e.

Kultuur- ja haridustöö alal peetakse iga noorte kursuse kestel noortele loenguid Eesti- ja Vabadusesõja ajaloost, kodaniku- teadusest, mõnikord ka — põllumajandus- likke loenguid.

peosaali eest tasu, kui korraldatakse pidusid või teatriettekandeid sõdureile. Sümpaatiat väeosa vastu näitab kujukalt ka seegi juhus, et möödunud aastal pataljoni aastapäeval korraldatud sõdurite pidule ilmus kõikide üllatuseks lavale Rahvamaja- ja Hariduse Seltsi segakoor ja esines hulga kõlavate lauludega.

5. üksiku jalaväepataljoni kasarm — eelplaaniil spordiplats.

Foto A. Lahke, 5. plj.

Kaader.

Kaadrit on pataljonis normaalarv. Kaadritele noorte väljaõppe alal erikursusi kohapeal ei korraldata, vaid piirduakse kursuste vaheaegadel ja talveperioodil loengutega, praktiliste ja näitlikkude tundidega. Neid kaadri täiendusõppusi peetakse ühe vabaoleva kompaniülema juhtimisel.

Kaadri täiendusõppuste kavad koostatakse õppeperioodide kaupa, vastavate juhendite kohaselt, sisuliselt aga täidetakse kava suurem osa pataljoniülema algatusel.

Väeosa ja seltskond.

Asudes pikemat aega Rakveres, on pataljon tervikuna kui ka tema üksikud liikmed, eesotsas pataljoniülema, loonud hea vahekorra seltskonnaga, asutistega ja organisatsioonidega. Seltskond tunneb hästi väeosa muresid ja tarvidusi ning aitab, kus see võimalik, kõigiti kaasa. Eriti ollakse vastutulelikud sõdureile meelelahutuse korraldamises, muul alal on kokkupuuteid vähem. Nii, näiteks, Käsitöölise Selts ei võta kunagi oma

Samuti abistab pataljon omalt poolt organisatsiooni rahvapidude, rongikäikude, korralduste korraldamisel, korrapidamisel ja teistel juhtudel.

Sidemeid on loodud ka pataljoni reservohvitseridega, kes on vastu võetud ohvitseride kogu toetajaiks liikmeiks ja palutud Rakveres viibides külastada ka väeosa. On olnud pataljoni külastajaid, kuid pataljon näeks healmeel, et see arv oleks tunduvalt suurem.

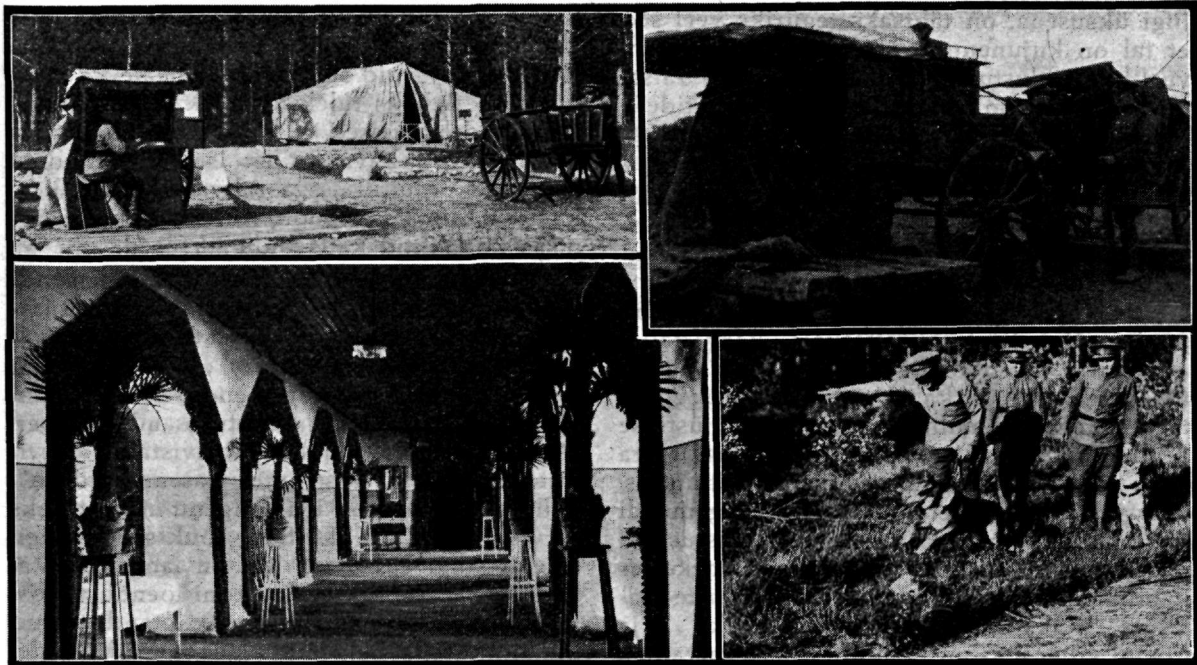
Vabadusesõjaaegsete väeosa ohvitseridega sõpruse säilitamiseks töötab pataljon koos „Selts 5. Rakvere jalaväe polguga“. Igal aastal pataljoni aastapäeval koguneb sõjaaegse 5. Rakvere jalaväe polgu ohvitser Rakverre, kus siis vabadusesõjaaegsed ja praegused ohvitserid kahe päeva jooksul uuendavad sõbrussidemeid ja värskendavad mälestusi. Peetakse koosolek, koosviibimine ja tantsuõhtu. Seltsi ja pataljoni koostööl on päevakorral 5. Rakvere jalaväe polgu sõjategevuse kirjelduse koostamine. A. L.

Mõnda sidepataljoni tema aastapäeva puhul.

Vabadusesõja aegne sideüksuste organisatsioon püsis kuni 1924. aastani, siis mindi üle uuele organisatsioonile, milles kõik sidevahendid koondati ühte väeossa — sidepataljoni. Sidepataljoni tegevuseala on laialdane, sisaldades nii mõndagi, mis ei kuulu avalikusele ja ei mahu käesolevasse kirjutisse. Sidepataljoni iseloomustavad tema neli peamist tegevuseala. Need on: ajateenijate side-meeste ettevalmistamine, nooremate juhtide erialaline ettevalmistamine, kaitseväge sidevõrkude korrashoid ja teenimine ja lõppeks kaitseväge sidevarustuse uute konstruktsioonidega täiendamine ja nende remont.

Liialduseta võib tähendada, et suur enamus Eesti laevadel ja maaraadiojaamades teenivaid raadiotelegrafiste on saanud erialalise ettevalmistuse kaitseväes. Õppekompanisse pääsevad umbes 70% noortekursuse lõpetanuist.

Sidepataljoni teenida ja korras hoida on üle riigi kõik kaitseväge telegrafi- ja raadio-sidevõrgud ja peaaegu kõik telefonivõrgud paarituhanda abonendiga. Ainuüksi telegrafil vahetatud sõnade arv aastas ulatab üle 2 miljoni! Järeldusena sellest näeme, et sidepataljon on ainukene väeos, kes oma tegevusega annab kaitseministeeriumile tulu. Ar-

Ülalt vasakult: Väli radiojaam laagris. — Väli radiojaam manöövritel. — Õppekompani eluruume. — „Postile marss!“

Möödunud aastast alates on ajateenijate teenistusaja kestvuseks 12 kuud, väljaarvatud raadio eriala, kus see kestab 15 kuud. Lühikesele teenistuseajale vaatamata on side-meeste väljaõppes saavutatud rahuldavaid tulemusi; see on võimalik olnud peamiselt sellest, et sidepataljoni komplekteeritakse meestega, kes omavad vähemalt täielise algkooli eelhariduse. Sidepataljon annab riigile oskustoolisi, kelledest paljud katseväge teenistusest vabanedes jätkavad sama tööd teistes riigiametites.

Nooremate juhtide ettevalmistamine telefoni, telegrafi ja raadio aladel sünnib õppekompanis, kuna sidetuvide ja koerte alal — tuvibaasis.

lutades suhteliselt selle tulu suurust, siis see ulatub peaaegu summani, mis kulub alalisele kaadrile palkadeks.

Õppetöökojad, mis on varustatud elektrijõul töötavate masinatega, koosnevad sepa, puusepa, lukusepa, treimise-nikeldamise töökodadest ja elektrotehnika laboratooriumist. Neis valmistatakse õppetööde kõrval uusi ja remonteeritakse üleriigi tarvitusel olevaid sideabinõusid. Nimetamist vääriivad õppetöökodades ehitatud uued raadiojaamad, mis osutuvad konstruktsioonilt paremateks ja hinnalt palju odavamateks kui seda pakuvad välismaa tehased.

Ratsarügemendi aastapäeva pühitsemisest Tartus.

Rügemendil on palju ilusaid traditsioone.

Ratsarügemendi 15. aastapäeva pidustused möödusid õnnetähe all: pidustusist võtsid osa riigivanem K. Päts, kaitseminister kindral A. Tõnisson ja palju teisi kõrgeid külalisi. Ei või olla väeosal suuremat rõõmu, kui näha oma külaliste keskel riigi esimesi kodanikke. Pidustuste kordaminekule aitas tunduvalt kaasa ka soodus ilmastik, vaatamata hilissügisele.

Ratsarügemendi pidulikud aastapäevad on olnud alati suuremaks sündmuseks mitte ainult Tartule, vaid isegi kogu riigile. Siin, peale selle, et ta esineb riigis ainsana eriväe liigi üksusena, on tähtsaks teguriks veel see, et tal on kujunenud välja palju ilusaid rahvuslikke pidustuste traditsioone, viies ratsamehi ikka lähemale laiematele rahvakihtidele. Viimased pidustused vääriwad selles mõttes just erilist tähelepanu.

Ilusaks ja tõsiseks momendiks tuleb lugeda pidulikku jumalateenistust Peetri kirikus, mis peeti aastapäeva eelõhtul juba Vabadusesõjast tuntud kaitseväge õpetajate F. Stockholmi ja J. Treumanni poolt. Rohelisega maitsekalt kaunistatud avar kirik oli rahvast täis. Kiriku ümber, tänavate äärtel ja kahel pool kirikusseviivat teed põlesid õlilambid, luues ilusa müstilise pildi. Paljud ratsaväelased kasutasid ära seda tähtsat momenti armulaua võtmiseks. Altari ette olid asetatud kõrvuti rügemendi vana ja uus lipp, kuna jumalateenistus oli päevakohase sisuga. Rügemendi orkester kandis mõjuvalt ette „Langenud husarite mälestus“, „Üks kindel linn ja varjupaik“ ... ja hümmi viimast salmi: „Su üle Jumal valvaku“. Rahvas kuulas ja laulis püsti seistes.

Peab tähendama, et väeosade aastapäevadel hästikorraldatud jumalateenistused kirikus täidavad ilusaga hingeelus leiduvaid tühikuid ja seda eriti sõjameestes, kes kutsutud suurele ja tõsisele ülesandele isamaa vastu.

Pidustuste uudsusena tuleb mainida esmakordset rongikäiku tõrvikutega pärast kiriku teenistust. Rongikäik teostus ratsarivis ja jalgratastel. Kõige ees liikusid ratturid, nende järele rügül, tema abi, adjutant, orkester, lipp ja üks eskadron, kõik ratsa. Rongikäik läbi linna sündis suure rahvahulga saatel. Kiriku juures oli rahvamurd isegi nii suur, et politseil oli palju tegemist tee vabastamiseks. Rongikäik pakkus ilusat pilti. Iga eestlane tundis oma hinges rõõmu, nähes oma uhket ratsaväge. Kuid väikset mee-

leharma tekitas asjaolu, et „Põhjalaagri marssi“ autor rügemendi kapellmeister oli võtnud rongikäigu muusikalisse repertuaari esimesena palana vene viisidest popurrii, milles esinesid omal ajal Venes leelutatud „Volga, Volga mat' rodnaja“ taolised viisid. Kas siis meil ei ole tõesti midagi eestpärasemat ratsarügemendi orkestrile, seda rohkem ratsarivi jaoks, kus võib mängida peale marsside ka teisi palasid. Sellevastu oleme kuulnud paljudest muusikalistest teostest, mis on ostetud kultuurkapitaliga eesti kunstnikelt ning seisavad kuski kasutamata.

Ka see rongikäik esines momendina, mis kahtlemata lähendas ratsandust rahvale. On soovitatav vaid seda viia lähemale ka maa rahvale. Selleks tuleksid ära kasutada ratsarännakud laagrisse ja õppustele, teostades neid igakord kavakindlalt ise marssruudiga ja teatud pidulikkusega rahvarikkamais keskkuses. Siin teiselt poolt võiksid esineda eesotsas kohalikud kaitseliidu üksused.

Tõrvikutega rongikäik siirdus rügemendi asukohta, Lembitu kasarmusse. Ka siin särasid maas müstilised tulederead, kuna õueväravat ehtis suur ja särav „R“. Rügement rivistus pidulikule õhtuloendusele oma langenud kaasvõitlejate mälestusesamba ümber. Mälestusesamba ümber oli rivistatud tõrvikutega sõdurid langenute „asemikkudena“, kellede käes põles iga langenu mälestuseks tõrvik. Neid oli 71. Suur jõuk seisis kõigil elavalt silmi ees neist, kes on langenud Vabadusesõjas. Pärast eskadroni loendust teostati „loeng“ ka langenuile. Adjutandi teatud pühalikkusega langenud nime väljahüüdel kustutati tema tõrvik. Loenduse lõpuks muutus ka mälestusesamba ümbrus tumedaks... Orkester mängis: „Langenute husarite mälestus“. Samba taga lehvitsid Eesti, Läti, Soome, Poola lipud ja nende keskel sätenas suur „XV“. Tõsisem ja pühalikum läbielamus rügemendile ja ta külalistele. Mälestusemärgile asetati pärgi.

Lõpuks diviisi ülem kindral N. Reek pöördus ratsaväelaste poole tervitusekõnega, luues kujukalt noorile ratsameestele ratsarügemendi kangelaspiilt Vabadusesõjast, kust tal tuli väeosa ülemana teotseda kõrvuti vahva ratsapolguga. Ta resüme: Ratsapolgu kangelaste teod tiivustagu noori ratsaväelasi kangelastegudele ka tulevikus.

Järgmise päeva tähtsamaks punktiks oli paraad Lembitu kasarmute platsil, rügemendi

ausamba juures. Paraadi võttis vastu riigivanem K. Päts ühes kaitseministri kindral A. Tõnissoniga. Riigivanem jutustas oma tervitusekõnes ratsarügemendi eelkäijate hiilgetegudest Vabadusesõjas, kuna kaitseminister kindral A. Tõnisson pikemalt kõneles oma mälestustest ratsarügemendi sünniajast kriipsutades alla rügemendi legendaarseid kanglastegusid Vabadusesõjas nii Viru kui Lõunarindel. Ratsaväelased hüüdsid Riigivanemale neljakordse ja Kaitseministrile kolmekordse „Elagu“. Enne paraadi asetati mälestusesambale nii väliskülalistelt kui ka kohalike organisatsioonidelt pärgi.

Paraadimarssil näitasid noored ratsamehed head rivikooli, millega kõrgem ülemus nähtavasti jäi väga rahule.

Pärast paraadi näidati kõrgeile külalistele Lembitu kasarmute valmivat ühiskööki, miline ümberehitus on võetud ette diviisi ülemalt järjekordse kokkuehioi saavutamiseks.

Sellele järgnes pidusöök kogu rügemendile ja kutsutud külalistele, eesotsas Riigivanemaga. Pidusöögil tervitasid rügemendi ülikooli rektor prof. J. Kõpp, linnapea Luik ja ratsarügemendi reservohvitseride nimel res.kpt. Krasting. Rektor Kõpp tähendas, — teadus ja võitlus käivad käsikäes. Ei ole teadust ilma võitluseta, ega võitlust ilma teaduseta. Ülikool astub võitlusse oma riigikaitse teostamise vajadusel viimse mehena ja viimse jõuga. Linnapea rõhutas ratsarügemendi linnaperre sulamist ning et Tartu linn võib olla uhke, et tema omab üle riigi ainsa suurema ratsaväe osa. Res.kapt. Krasting valgustas puht ratsamehelikult noorile ratsanikele vaabusesõjaagset hingeelu ja olu tähendades, et ratsamehel oli heledaid momente ka kõige raskemais ja lootusetumais olukorras Vabadusesõjas. Kõige säravamad momendid olid lahingud ja võidud. Ja neid võite oli rohkesti.

Kell 1700 oli rügemendi ohvitseride kasiino mugavais ruumes teelaud ohvitseride perele ja kitsamale külaliste ringile eesotsas Riigivanemaga. Rügemendi ülem kolonel Bassen-Spiller tänas Riigivanemat ja teisi külalisi nende kasiino austamise eest oma külalistamisega, andes edasi K. Pätsule kingitusena nägusa albumi ohvitseride kogult.

Siin annetati ohvitseride kogule palju väärtuslikke kingitusi ja anti edasi tervitusi nii omamaa kui ka väliskülalistelt.

Kell 2100 algas „Vanemuise“ avarais ruumes tantsuõhtu kogu rügemendi perele ja kutsutud külalistele, eesotsas Riigivanemaga. Tantsude vaheaegadel pakuti kõrgeklassilisi sportlikke ettekandeid, mida pealtvaatajad

kviteerisid suure aplausiga. Tujuküllane pidustus kestis hilisööni.

Lõpuks ei saa vaikida Tartu garnisoni mõnede ohvitseride moehaigusest ilmuda sõjaväeliste pidustustele tsiviilis, mõne üliõpilaskorporatsiooni lindikesega dekoreerituna. Kandes sealjuures täiesti igapäevast ülikonda kirju kaelasidemega, kuna ohvitseridele oli ette kirjutatud pidule ilmumine vormis nr. 1. Säärast esinemist tuleb lugeda suureks taktivaesuseks ja valearusaamiseks oma kutsest kui ka lugupidamise puudumiseks naaberväe vastu.

Väliskülalistest olid pidustusil Läti ratsarügemendi ülem kolonel Buks, sõjaväe esindaja kol.ltn. Streipa ja kapten Bolšaitis. Soome kaitseväe esindaja kapten Ingeelius ja Poola kaitseväe esindaja abi kapten Radomski.

1. Ratsarügemendi 15. aastapäeva pidustusi võib lugeda erakordselt hästi kordaläinuks ja õnnestunuks. Nad olid teatud tagasihoidlikkuse juures siiski laiaulatuslikumad ja suurejoonelisemad Tartu garnisonis seni korraldatuist, mis jätsid osavõtjaile palju ilusaid ja kustumatuid muljeid ja mälestusi. Pidustuste eesmärk on saavutatud täiel määral. Pidustuste ettevalmistamine on nõudnud rügemendilt suurt hoolt ja palju tööd, mida kinnitab kava teostamise täpsus.

A. La—

Neid rügemendis kolm . . . üks kolonel, üks ihuarst, üks velt-vebell . . .

Pilt 5. üksikust jalaväepataljonist.

Foto A. Lahke, 5. pllj.

„Täägivõitluse tund.“

6. rahvaväepolgu ühing asutamisel.

20. nov. s. a. peetakse Pärnus, 6. üksiku jalaväepataljoni 14. aastapäeval, ühingu asutamise koosolek. Ühingu põhikiri on juba kinnitatud kohtu-siseministeriumis. Põhikiri näeb ette liikmete koondamise, väeosa ajaloo väljaandmise ja vastastikuse moraalse ja materjaalse toetuse korraldamise liikmete vahel.

Ühingu liikmeiks võivad olla kõik 6. rahvaväepolgus teeninud kaitsevaelased ja erasisikud, 6. rügemendis, 6. pataljonis ja 6. üksikus jalaväepataljonis teeninud ohvitserid ja üleajateenijad. Toetajaiks liikmeiks võivad olla kõik kodanikud, kellel on teeneid 6. rahvaväepolgu või Eesti vabariigi ees.

—a.—

Välisriikide sõjaväeliste esindajate esitlemine uuele Kaitseministrile.

Tallinnas akkrediteeritud välisriikide sõjaväeliste esindajate esitlemine uuele Kaitseministrile kindralmajor A. Tõnisson'ile leidis aset ministri kabinetis Kaitseministeriumis 8. novembril s. a. Ministrile esitlesid Rootsi sv. esindaja rittmeister Juhlin-Dannfelt, Läti es. kolonelleitnant Streipa, Poola es. kolonelleitnant Liebich, N.S.V.L. es. härra

Mazaloff, Soome es. kapten Ingeelius, Poola es. abi kapten Radomski ja Rootsi es. abi leitnant Stangren.

Tallinna Maleva aastapäev.

Laupäeval, 12. novembril, pühitsesid Tallinna Maleva ja Naiskodukaitse ringkond oma aastapäeva. Sel puhul oli korraldatud Maleva võimlas pidulik aktus, millest osavõtt oli erakordselt elav. Külaliste hulgas olid kindralid J. Laidoner, J. Tõrvand, J. Roska, Reimann, kolonelid Raudvere, Maide, dr. Leesment ja palju teisi.

Ilusamana ja haaravamana momendina oli Maleva ja malevkondade lippude kaitseliidus väljakujunenud tseremoniaaliga aktsusele toomine.

Maleva tegevuse aruande kandis ette pealik kolonel Pinka, kuna naiskodukaitse tegevusest kõneles esinaine pr. Tõrvand-Tellmann.

Pärast aktust kindral J. Laidoner jagas välja kaitseleitlasile ja naiskodukaitsele kaitseleidu hoolsusemärgid — Valged Ristid; kuna sportlasile ja laskureile jagati auhindu.

—a.—

Pilte 5. üksikust jalaväepataljonist.

Foto A. Laške, 5. pllj.

Kuulipildurid.

Pildistamisest kaitseväes.

Kaitseväe foto-loometöö peegeldub „Sõduri“ veergudel. Siit näeme kuivõrt tabavalt üks või teine on osanud jäädvustada kaitseväe elunähteid ja sündmusi pildis kas artikli täienduseks või lihtsalt ajaloo faktina. Ühed pildid on surnud, ei midagi erilist selgitavad, kuna teised sellevastu elavad, peegeldades teatud ajajärgu omapära ja kultuuri — pildistatud ese on toodud esile

huvitavalt, täites täiel määral illustratsiooni ülesandeid..

Käesolevast numbrist leiab lugejaskond rea huvitavaid pilte 5. üksiku jalaväepataljoni elust ja olust; siin kameramees on tõesti osanud tabada elulisi momente, pakudes väärtuslikku materjali.

On soovitatav, et kõik kaitseväelased-kameramehed tungiksid rohkem pildistatava

eseme saladustesse, tabades neist olulisemat momenti.

Foto-reproduktiooni avaldamine „Sõduri“ veergudel seab üles peale pildi sisulise külje ka tehnilised nõuded, millised oleksid järgmised: ülesvõtte peab olema hästi selge ja terav, mustal läikival foonil ja mitte väga väikeses kaustas.

Ülal selgitatud nõudeid täites tõstaksime veelgi tunduvalt „Sõduri“ illustratsioonilist külge.

P. L.

Uus ventilatsioon Ohvitseride Keskkasiinos.

Õhupuudus, kuumus ja suits pidusaalides olid pahed, mis tegid sageli Ohvitseride Keskkogu kasiinos viibimise väga ebamugavaks. Korraliku ventilatsiooni puudumine andis ennast eriti tunda suuremate kogumiste puhul, kus saalides 500 inimese ümber kauemat aega pidid viibima paigal. Sageli talvel pandi liigne kuumus köetud ahjude arvele, unustades sealjuures, et 500 inimese väljahingatud õhk ja kehasoojus mõjuvad samuti kui ahjud; teisest küljest aga ei saanud ka ahjusid kütmata jätta, sest vastasel korral piduliste kogumisel ja hiljem laialiminekul pooltühjades, külmades ja rõsketes saalides viibimine oleks olnud kindlasti veelgi ebamugavam.

Omal ajal katsuti õhuvahetust saavutada väljaimivate ventilaatorite abil. Nende võime osutus liig väikeseks; pealegi puudus värske ja puhta välisõhu juurevool. Kuna

need seadeldised ei suutnud anda kuigi suuri tagajärgi, asuti tänavu suvel sissepuhutava õhuga töötava ventilatsiooni seadeldise ehitamisele.

Selleks on keldrisse paigutatud madalrõhu aurukatel; aurukatlast viib torustik pööningule radiaatoritesse. Elektrijõul töötav ekshauster pressib välisõhu mööda kuumadest radiaatoritest; õhk omandab sealjuures vajaliku soojuse ning juhitakse erilisi laeauke kaudu ruumidesse. Äratarvitatud õhu äravool sünnib seinaukude kaudu.

Seadeldis valmis Keskkogu talvehooaja avamise balliks 22. okt. s. a. Kuigi tarvikud on veel mõningad tehnilised täiendused, osutub ventilatsioon ka praegusel astmel täiesti rahuldavaks. Avamisballil viibijatele kes harjunud endistel aegadel pidusaalides valitsenud tubakasuitsu ja kuumusega, oli meeldivaks üllatuseks balli kestel viibida ruumides, kus õhk pidu lõppedes oli sama selge ja värske kui pidu ajal.

Kahjuks oli võimata õhuvahetust läbi viia ka söögisaalis liig suurte kulude pärast, mis sellega oleks olnud seotud. Söögisaalis valitseb endine atmosfäär.

Täie rahuldusega võib konstateerida, et kasiino einelaud toitlustamise ajal on viimasel ajal teinud suuri edusamme: möödunud nädalatel korraldatud bankettidel ja pidulikkudel koosviibimistel on einelaua korraldaja püüded leidnud täielikku tunnustamist. Hea köök kompenseerib ka puuduliku õhuvahetuse söögisaalis.

Sõdur rindelt jutustab.

Lähedamaa võitlus kuni viimse momendini.*)

Somme lahingus 15. septembril 1916. a. tungisime tankide toetusel Delville metsast üle Fler'i Gueudecourt'i peale.

Jõudes umbes 1200 m lõuna poole Gueudecourt'i nägime üht saksa patareid. Kui meie jalavägi jõudis patareile umbes 200 m kaugusele, kõik patarei suurtükid, peale ühe, lõpetasid tule. Selle ainukese tegevusse jäanud suurtüki tuld juhtis, nagu hiljem selgus, leitnant Kohl. Vaatamata tugevale tulele jääb leitnant Kohl vapralt oma suurtüki

juurde ja jätkab tule juhtimist ühe meie tanki pihta. Paljud ta suurtüki numbrid on juba langenud. Nähes suurtükist haaramise otstarbel mööda liikuvaid minu üksusi, ta ei pööra neile mingit tähelepanu, vaid teotse sedes ka numbrina hoiab oma suurtüki seni tegevuses kuni see on täielikult hävitanud meie tanki. Kui me jõudsim suurtüki juurde, keeldus ta vangiangmast, vaid, varjates end suurtükilafeti varju, võttis revolvi ja kasutas seda kuni — langes.

See on ilusamaid kangelastegusid, mida ma olen näinud lahingus. —m

*) Inglise kapten Huddlestoni järgi.

ARVI MOOR.

Soovimatud viperused.

Veste.

Sooh, nüüd olid siis asjad korras. Pulli Kustas oli valitud otse rõhuva hääleteenamusega rühmajagajaks ja ta võis asuda jalamaid kohuste otsesele täitmisele. Tegigi seda. Polnud mõtet viivitada, sest vajadus suhkru järgi oli ääretult suur, mitte küll niivõrt teistel kui Pullil enesel. Tõendasid seda padja alla asetatud leivaviilakad, mis ootasid suhkru väärtuslikku lisa. Hankiski siis varaaidast rühma suhkrunormi ja sai sealt kaalugi, mille seadis üles oma varustusekapile. Enne asjaliku teingu algust oli ta aga sunnitud täitma vastavas kohas neid kehalisi nõudeid, mis ei lase oodata.

Seda Pulli äraolekut kasutas aga Kõöra Karla enda ja kogu rühma kasuks.

„Poisid, tähelepanu! Nüüd vast saabub Pulli poisile ootamatu üllatus. Peate seda nägema.“ Ning ta lippas välja õnnelikuna, nagu oleks vabanevad kasarmuarestist. Viivu aja pärast oli tagasi, kanamuna suurune kivi ettesirutatud käes.

„Olen kindel, et see „kaarnakivi“ tõstab teie kõigi suhkru normi, kui mitte rohkem siis vähemalt poole võrra. Pulli poisi hapu nägu aga muutub sedakorda hapumaks.“

Uudishimulistena poisid tormasid lähemale, et veenduda, millega jälle see „leidur“ hakkama saab. Kõöra sidus rahulikult kivi niidi külge, asetades selle ripnema kaalukaasi alla ja nii oli kindlustatud suhkru suurendatud norm vähemalt neile, kes esijoones kuulused saajate hulka. Seni kui Pull jõudis tagasi otse pöörase viibimise järele, olid sõbrad juba asenenud eemale, et mitte äratada vähimatki tähelepanu.

„Kes nüüd soovib, see astugu ligi!“ müristas Pull ja tõstis peekriga suhkrut kaalule. Äkki valdas ruumi üldine naeruhoo; Pull aga ei pannud seda mikski, kuna mõtles, et seisab täiesti oma ameti kõrgusel, kus ei peaks esilduma ainustki vääratust.

„Vaata aga Pull, et sa siin omale ei tee. Esitasid „kolmekümne-kuuese“, äkki põrutad Vändrasse suhkrukott seljas,“ kostus kellegi pilge kaugemalt.

„Saate niikuinii oma portsjoni, ülejääk jääb mulle. Pole teie asi, mida sellega teen,“ vastas Pull üleolevalt.

„Ole aga ettevaatlik, et mõnda meest ilma ei jäta.“

„No selle eest vastutan ise!“ Ja ta oli kindel, et asjaliku talituse juures sihukest vempu üldse ei sünni.

„Eks pärast paista!“ Ning poisid jälgisid uudishimulikult kahanevat kotti.

„Käsi püsti, kes suhkru on saanud!“ hõikas Pull, nii et pildid seinal liikusid. Selgus aga, et saamata olid veel pooled ja kotis vaid veerand osa endisest. Pull jäi äkki kui rabatuna seisma, suu venis pikaks ja käed hakkasid kui närvihaigel värisema. Kui aga juhiti tähelepanu kaalu igakülgeks tundmaõppimiseks ja lisaelementide kõrvaldamiseks, tõusis viha enneolematult kõrgeks, nii et hammustas märkamatu veriseks oma alumise huule. Ja kui ikka veel kostus naeru, saatis kivi otse naerjate sekka, kuid see vaid kulges seinal rippuvat soojamõõtjat, päästes vabadesse vangis oleva elavhõbeda.

„Krantsid, saatavad!“ kähistas Pull läbi hammaste ja saatis teised sinna, kuhu täiesti võimatu on pääseda. Ei hakanud aga mõistmatute „hundi-poegade“ jändama, korjas kokku oma viimased pennid, tegi lisaks sõbralt väikese laenu ja ostis poest puuduva suhkru, sest lubas ju ise vastutada puudu jäägi eest.

See erisugune sõpruse väljendus, mis seisis Kustase arvel suhkru kvantumi tõstmises, rikkus tuju Pullil kogu päevaks, kauemakski. Oli mõru ja sapine, sülitas, kirus ja vandus endamisi, ega lausunud ainustki sõna kellelegi. „Rühmavanemalegi“ noogutas ainult peaga, kui see lõunavaheaja lõppedes sööstis küsima teateid suhkru jagamise kohta. Aga kui pärastlõunasel õppusel asuti inglise vindi üksikasjalisele käsitu- sele, Pull leidis võimaluse rahustumiseks, mida eriti soodustas n. n. „horisontaalasendi“ sissevõtt mahalaotatud tekile. Laostas luku otsegu vihaga, nii et osad paiskusid seitsme ilmakaare poole; jättis aga koostamata, sest mõtted kandsid ta kaugele väljaspoole kasarmu piire... Uitas jälle koduniitudel, oli karjaskäija poisikolakas, ratsutas kuldiga ja vedas oinaga talvel vett, kelk seotud nõõriga sarvi... —

„Noor Pull!“

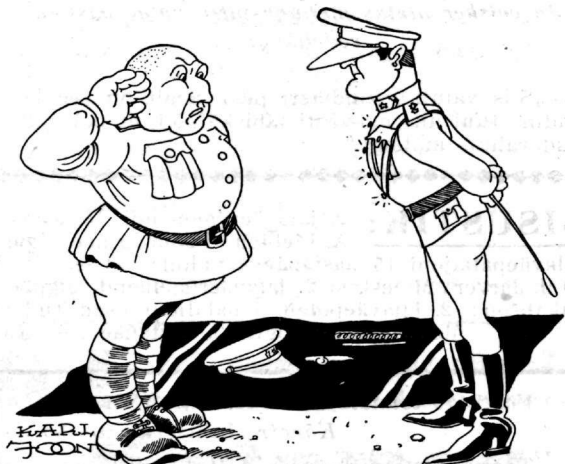
Ehmatas ja märkas, et kogu too mõtiskelu oli saabuva une proloogiks, epiloogiks aga leitnandi kõrvulukustav hää. See mõjus otse ussi pistena. Pull hüppas püsti, lõi kämbla kõrva ääre, olgugi et puudus müts; uinudes see oli langenud tekile.

„Mees kui padaäss, pikutab murul ja muudgu sommerdab. Nüüd niisugune nägu peas, nagu oleks elusa rästiku alla kugistanud... Üks viga peab olema nüüd kindlasti, kas valutavad hambad või valutab kõht!“ ironiseeris leitnant.

„Juuksed!“ hõigati teisalt.

„Härra leitnant, ta söi vist palju suhkrut!“ täiendati.

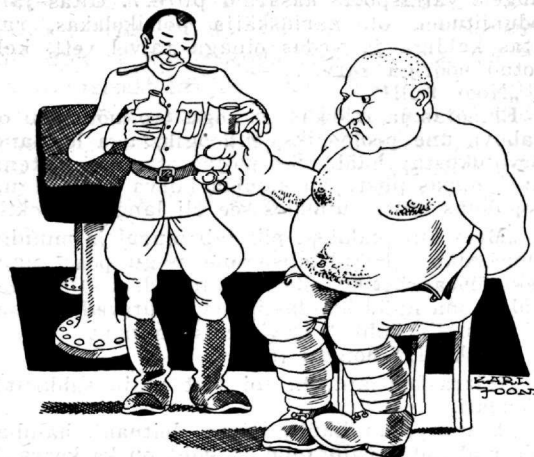
„Teatan alandlikult, härra leitnant, hambad pole mul üldse valutanud ja kõht on ka korras!“

„Teatan alandlikult, härra leitnant... kõht on korras!“

... arst surus kuuldetoru vastu pehmet ...
kumerust.

Ja velsker ulatas mahuka pitsi valge vastiku
vedelikuga.

„Siis valutab kindlasti pea. Sealt on see kevadine tuul nii tugevasti läbi käinud, et pole jätnud rahule mütsigi.“

Nüüd alles märkas Pull mütsi puudumist ja rumalat eksitust käe tõstmises, ning ta laskis langeda „labida“ jõuetult. Leitnandi silmad aga libisesid üle Pulli auväärse kõhu, mille kumerust ei suetnud varjata äärmuseni pingutatud rihtm.

„Kardan siiski, et venitasite „suvitades“ oma kõhu, sellepärast homme hommikul lähete ambulantsi ja pöörate abisaamiseks arsti poole. Saate aru?“

Pull, teades, et ülema korraldust tuleb täita, vastas julgelt: „Saan aru, härra leitnant!“

Sellega lõppeski tund ja meeoleolu oli kõigil hää Pulli olematu seestvalu tõttu.

Pull järgmisel hommikul sisenes ambulantsi, teatas arstile kõhu korratut olekut ja palus abiandmiseks leida nõu. Kui aga arst surus kuuldetoru vastu pehmet kumerust, uskus Pull isegi sisemist korratust.

„Olete liigse söömise tagajärjel saanud sisemise katarri,“ konstateeris arst, silmitsedes toda jumalikka õnmistust ettetükkiva kõhu näol.

„Tõsisema epideemia eest hoidmiseks soovitatakse söömisel täielikku parajust ja äärmist ettevaatust,“ hoiatas edasi.

„Jumalukene, tajun alati, kuidas sisemus lööb virri selle kroonu parajuse juures,“ Pull mõtles vastata, jättis aga selle tegemata viisakuse mõttes.

„Isand Känd, kastoori, ja joodiga määrada!“ oli arsti korraldus velskerile.

Ja velsker ulatas mahuka pitsi valge vastiku vedelikuga, mille läagust ja revolutsioonilist mõju tundis Pull ammuste kogemuste põhjal. Pigistas aga siiski kinni silmad ja tühjendas klaasi ainsa lonksuga. Ning otse imelik oli näha, kuidas kõht joodi mõjul muutus lõunamaalaseks.

Teise tunni alguseks oli Pull kohal. Esines vormilikult ja avameelselt:

„Härra leitnant, kannan ette, käisin arsti juures!“

Leitnant ei kahelnud ravitsemise erisuguse meetodi juures, mida ilmekalt tõendas Kustase poolt paljastatud kõht, omades määratuma laigu.

„Justkui Hiina vaip sultani diivanil!“ tähendas keegi.

„Tüssasite arsti?“ täiendas leitnant, hoides vaevalt tagasi naeru.

„Just nii, härra leitnant!... Aga ta tüssas ka mind...“ vastas Pull krimpsutatud näoga, kuna tajus sisemist revolutsiooni. Kostus lakka-matu naer. Pull aga mõtles kõhetule velskerile, kes ulatas klaasi vastiku veniva vedelikuga.

Asudes tööle ta ei mõelnud enam horisontaal-asendile. Töötas isegi kõikjal olla tähelepanelik, et hoiduda soovimatuid viperusist.

SISUSTIK: 2. jalaväerügemendi 15. aastapäevaks. — T.: Iseseisvuse saavutamine Lätis. — A. Liebich: Poola armee algus. — Gustaitis: Panevežyze operatsioon. — 2. üksiku jalaväepataljoni 15. aastapäeva puhul: a) e.: 2. Eesti polgust kuni 2. üksiku jalaväepataljonini. — b) J. Järver: Mälestusi 2. jalaväerügemendi algpäevilt. d) A. Nk.: 2. jalaväepolk Aidu lahingus. e) V. Jakobson: 2. jalaväepolgu II pataljoni osad Tuderna sillas. g) A. M.: 2. ja Kuiperjanovi üks. jal.-pat. üleajateenijatekogu 10. aastapäev. — Kaitseväe elu. — Sõdur rindelt jutustab j. m.

Vastutav toimetaja kol. A. TRAKSMANN.
Kõnetr. Kaitseväe nr. 40.

Tegev toimetaja major A. LAATS.
Kõnetr. Kaitseväe nr. 163.

Väljaandja: „Sõdur“ Tallinn, Toomkooli 7.

Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli tän. nr. 7.
Kõnetr. Kaitseväe nr. 163.

„SÕDUR“ TELLIMISE HIND: Aastas 6 kr. — poolaastas 3 kr. — veerandaastas 1 kr. 50 snt.

Mate.

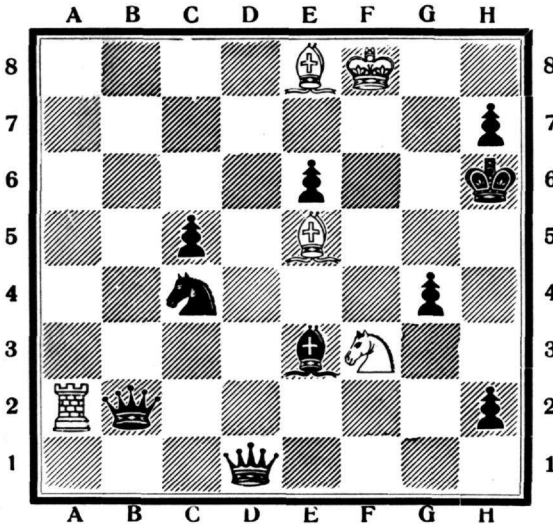
Toimetaja A. Burmeister.

Kirjade aadr.: Tallinn, Luise tän. 8, kort. 3.

Ülesanne.

Kokkuseadnud K. Laue.

Mustad.

Valged.

Valged: Kf8, Ld1, Va2, Oe5 ja e8, Rf3.

Mustad: Kh6, Lb2, Oe3, Rc4, Ec5, e6, g4, h2 ja h7.

Valged algavad ja annavad matt kahe käiguga.

Lahenduse toome järgmises male-osakonnas.

AKTSIASELTS

ÜHISELU

T
R
Ü
K
I
K
O
D
A

TALLINNAS, PIKK 42
KÕNETRAAT 442-04

Valmistab igasuguseid
TRÜKITÖID

Laos vallavalitsuse ja valla-
kohtu raamatud ja planketid.

Notaritele volikirja planketid.
Advokaatidele kohtuotsuse
planketid.

NOODITRÜKK

Töö korralikule ja täpsale val-
mistamisele pannakse erilist
rõhku.

Kontsert ja hariliku suurusega

pianiinosid

soovitab

SPRENK-LÄTE klaverivabrik

Rüütli t. 25.
Telefon 13-09.

TARTUS.

Artur Onni

pruugitud **mööbli** ja asjade äri.

Riia t. 2. Uueturu nurgal TARTUS.

Soovitab omast ärist kõiksugu mahagoni- ja
lihtmööbleid korterite sisustuseks.

Alaliselt saadaval antiik mahagoni mööbleid,
vaipu, maale, portselani, klavereid j.n.e.

Samas ostetakse ka igaliiki korteri sisse-
seadeid.

Tapeedid ja paberikaubad
ostate kõige odavamalt

paberiärist „**Kodumaa**“

TARTU, Aleksandri t. 10.

Kaitseväelastele - kaitseliitlastele

soovitan suures valikus:

kaitsevärvi Narva ja Sindi vabrikute
bieberit, diagonaali, püksi cordi, sõduri
ševiotti j. t. kandi- ja voodririideid

vabriku hindadega.

M. Jänes'e suuräri,

Tartus, Kaubahoov 10-11-12. Tel. 5-91.

Asut. 1899.

KOHV * TEE
KAKAO
PUUVILI

Kuivatatud, Kalifornia
E D W. W E Y D E.

„Tartu Vahemees“

Kaubahoov 35.

Eestimaa vanim kohvikõrvetus kuuma
õhuga ja koorekeste eraldamisega.

Müüme

omis kauplusis

Tartus, Ülikooli tän. 7, telefon 12-59
„ Tähe „ 72, telefon 12-18
„ Narva „ 9, telefon 12-22
Valgas, Vabaduse „ 33, telefon 32
Petseris, Suur kaubarida 2, telefon 1-03

omatööstuse saadusi:

vorste, suitsusinki, seapäid
ja -jalgu, sea-, looma-,
vasika- ning lambaliha.

Kaup värske ja kõrgeväärtuslik.

Hinnad võistlematult odavad.

Ühisus

„Lõuna-Eesti Eksporttööstused“

Tartus, Teguri tänav
Telefonid 11-24 ja 14-64.